

Världsarv eller inte världsarv?

En komparativ undersökning om kulturmiljö i den kommunala
översiktliga planeringen

World heritage or not world heritage?

A comparative study on the cultural environment in municipal
comprehensive planning

Anja Lunderquist & Sandra Miketinac

Förord

Denna uppsats är resultatet av flera månaders intensivt arbete som inte hade varit möjligt utan det stöd och hjälp vi har fått från flera personer. Vi vill därför uttrycka en stor tacksamhet till alla som har varit med och bidragit till denna undersökning. Först vill vi rikta ett stort tack till alla medverkande respondenter som har delat med sig av sin tid och sina erfarenheter - utan er hade denna undersökning inte varit möjlig. Ert deltagande har varit oerhört betydelsefullt för att få en djupare förståelse för ämnet. Vi vill även rikta ett stort tack till vår handledare, Jonas Andersson, för den fantastiska vägledning, stöttning samt feedback som vi fått under hela processen. Ditt engagemang har varit avgörande för att forma denna uppsats och driva arbetet framåt. Vi vill även tacka våra kurskamrater och vänner för deras uppmuntran och stöd i skrivprocessen. Slutligen vill vi också tacka varandra för den tålamod, förståelse och motivation vi har delat under processen. Vi hade inte klarat det utan allt stöd!

Sammanfattning

Kulturmiljö är den del av kulturarvet som främst nämns inom den fysiska planeringen, som inkluderas i planprocessen och som kommuner arbetar med i samhällsutvecklingen. I denna uppsats undersöks hur två olika kommuner, varav en utpekad som världsarv och en inte, arbetar med kulturmiljöer och hur det implementeras i deras översiktliga planprocesser. Detta studeras genom två fallstudier, en av Karlskrona kommun och en av Helsingborgs stad, inkluderande dokumentgranskning och intervjustudier. Det finns en tvetydighet i de befintliga styrdokumenterna som används i den översiktliga planeringen, vilket gör det lättare för kommunerna att motivera utveckling på sina egna premisser. Därmed krävs en effektiv och stark samverkan mellan olika aktörer för att intresset för kulturmiljöer ska få ta plats och vägas mot andra intressen på ett likvärdigt sätt. Uppsatsens resultat bidrar med en ökad förståelse för att avvägningar kommer att variera och motiveras med olika grunder. Diskussionen som arbetet innefattar visar på att det både tillkommer förutsättningar och utmaningar med att ha världsarvsklassificerad kulturmiljö som kan upplysa andra kommuner i deras arbete. Ur vårt perspektiv är undersökning relevant då den syftar till att navigera i ett komplext ämne inom de översiktliga planprocesserna, som behöver hanteras rättvist för framtidens hållbara utveckling.

Nyckelord: *Fysisk planering, samhällsutveckling, översiktlig planering, kulturarv, kulturmiljö, världsarv*

Abstract

The cultural environment is the part of cultural heritage that is primarily mentioned in physical planning, included in the planning process and what municipalities work with in community development. This paper examines how

two different municipalities work with cultural environments and how it is implemented in their comprehensive planning processes. This is studied with two case studies, one by Karlskrona municipality and one by Helsingborg city, including document reviews and interview studies. There is an ambiguity in the existing policy documents used in comprehensive planning, which makes it easier for municipalities to justify development on their own terms. Thus, an effective and strong collaboration between different actors is required in order for the interest in cultural environments to take place and be weighed against other interests in an equal way. The results of the thesis contribute to an increased understanding that trade-offs will vary and be justified on different grounds. The discussion that the thesis includes, shows that there are both opportunities and challenges associated with having a World Heritage-listed cultural environment, that could enlighten other municipalities in their work. From our perspective, the study is relevant as it aims to navigate a complex topic within the comprehensive planning processes, which needs to be handled fairly for future sustainable development.

Key words: *Spatial planning, community development, comprehensive planning, cultural heritage, cultural environment, world heritage*

Innehållsförteckning

Förord.....	2
Sammanfattning.....	2
Abstract.....	2
Innehållsförteckning.....	4
1. Inledning.....	5
1.1 Introduktion.....	5
1.2 Problemformulering.....	6
1.3 Syfte och frågeställning.....	7
1.4 Definitioner.....	7
1.5 Bakgrund.....	10
1.5.1 Kulturarv och hållbarhet.....	10
1.5.2 Kulturell hållbarhet.....	12
1.5.2 Lagstiftning.....	13
1.6 Forskningsläge.....	16
1.6.1 Perspektiv på kulturarv.....	16
1.6.2 Äkthet som begrepp.....	18
1.6.3 Arv tillhör den offentliga processen.....	20
2. Teoretiskt ramverk.....	22
2.6 UNESCOs rekommendationer.....	22
2.8 Actor-Network Theory.....	26
3. Metod och forskningsstrategi.....	28
3.1 Forskningsstrategi.....	28
3.1 Urvalskriterier för fallstudierna.....	29
3.2 Intervju.....	31
3.3 Dokumentgranskning.....	34
4. Resultat.....	37
4.1 Fallstudie Karlskrona.....	37
4.1.1 Bakgrund Karlskrona.....	37
4.1.2 Dokumentstudie Karlskrona.....	38
4.1.3 Intervjustudie Karlskrona.....	47
4.2 Fallstudie Helsingborg.....	52
4.2.1 Bakgrund Helsingborg.....	52
4.2.2 Dokumentstudie Helsingborg.....	53
4.2.3 Intervjustudie Helsingborg.....	59
5. Jämförande analys.....	65
6. Diskussion.....	73
7. Slutsats.....	78
7.1 Vidare forskning.....	79
Referenser.....	80
Referenser - empiri.....	83
Figurlista.....	85
Bilagor.....	87

1. Inledning

1.1 Introduktion

Kulturmiljövärden är något som kan uppfattas och tolkas på olika sätt. I dagens samhällsplanering kan det väckas starka åsikter och känslor kring vad som är värt att bevara och vad som behöver förändras. Kulturmiljöer är ett ämne som uppmärksammas i både flernivåstyrelse och i civilsamhället, men även är relevant för verksamheter och anses vara viktig för den hållbara staden. Riksantikvarieämbetet (2007, s. 9) menar att kulturmiljö behöver ses som en resurs för samhällets utveckling, ur alla hållbarhetsaspekter. Kulturarvet är en självklar byggsten för människors livsmiljöer, för tillhörighet och identitet, samt en tillgång för framtiden och för ekonomisk tillväxt (Riksantikvarieämbetet, 2007, s. 9). Riksantikvarieämbetet (2007, s. 7) beskriver att hållbar utveckling sker genom intresseavvägningar av flera motstridiga intressen. Arbetet förutsätter därmed att ansvaret för miljöns kulturvärden i ökad utsträckning bärs av olika sektorer i samhället (Riksantikvarieämbetet, 2007, s. 20). Kulturmiljön kan klassificeras som världsarv av UNESCOs Världsarvskonvention och bli inskrivet på världsarvslistan. Arbetet med världsarv är unikt och ämnar att verka för samhällets framtid. Syftet är att de klassificerade arven ska bevaras som mänsklighetens och jordens gemensamma arv (Riksantikvarieämbetet 2023b). Världsarvens bevarandemetoder ska fungera som inspiration för betydelsen av deras existens (Riksantikvarieämbetet, 2023b).

Ämnet engagerar som sagt inte bara politiker och experter, utan väcker också starka känslor hos medborgare. Relaterat till detta har det bildats ideella medborgarinitiativ som Arkitekturupproret (u.å) och Renoveringsraseriet (u.å). Även om organisationerna i flera fall inte delar utgångspunkt i värderingarna, delar de en övergripande drivkraft: hur viktigt det är att bevara platsens särpräglade, unika kulturarv i en föränderlig miljö. Vad som händer med stadens kulturmiljöer är idag ett hett ämne som behandlas i olika sektorer av samhället. Hur kommuner kan arbeta med stadens kulturarv och hur de går till väga för att avväga mellan alla korsande intressen, är något som tåls att undersöka.

1.2 Problemformulering

Kulturmiljö verkar få en allt tydligare roll i den fysiska planeringen. Utifrån de erfarenheter vi besitter från vår utbildning anser vi att det är viktigt att ämnet bör beröras ytterligare i en utbildning för stadsplanerare. Vi har uppmärksammat den problematik som Riksantikvarieämbetet belyser gällande arbetet med kulturmiljön. Riksantikvarieämbetet (2007, s.7) betonar att en hållbar utveckling bygger på förutsättningen av ett tvärsektorielt arbete och uppmärksammande av kulturmiljön som en helhet. De påstår att lagstödet för kulturmiljön som helhet är tvetydigt och att begreppet kulturarv är otydligt. Kulturmiljön borde belysas tidigare i arbetet med miljömålen och Riksantikvarieämbetet (2007, s.20) menar att det ska ses som ett grundläggande värde och en miljöaspekt för en hållbar utveckling. Med denna problematik ville vi undersöka hur inkluderingen av kulturmiljö påverkas av en kulturmiljöklassificering på högre nivå, så som världsarv tillför. Kan denna klassning göra att arbetet med kulturmiljö tas mer på allvar i beslutsfattandet? Vi vill undersöka vad skillnaden är om det klassificeras på högre nivå samt vilka förutsättningar och utmaningar det skapar.

Eftersom arbetet med stadens kulturmiljöer främjar flera av hållbarhetsaspekterna och ämnet berör stadens medborgare, anser vi att det är av stor vikt för oss planerarstudenter att vara insatta i ämnet. Det är i den översiktliga planeringen som etablering av planeringens framtida riktlinjer och strategier formuleras. Dessa lägger grunden till det beslutstagande som kommer göras i den kommunala utvecklingen och i detaljerad planering. Därmed avgränsas denna uppsats till kommunal översiktlig planering.

1.3 Syfte och frågeställning

Denna uppsats utforskar hur kulturmiljöer integreras i den kommunala översiktliga planeringen. Syftet är att undersöka och analysera skillnaderna mellan en kommun som är världsarvsklassificerad och en som inte är det, samt förstå hur denna klassificering kan påverka kommunernas förutsättningar och utveckling. Uppsatsen syftar till att belysa de potentiella fördelarna och utmaningarna med att ha högre klassificerade kulturmiljövärden inom kommunens gränser. Genom att öka förståelsen för och insikten om kulturmiljöns roll i planprocessen, är målet att väcka intresse och inspirera till fortsatt forskning inom området. För att undersöka hur kommuner kan arbeta med kulturmiljöer kommer tre frågeställningar att besvaras:

Frågeställningar:

- Hur arbetar Karlskrona kommun och Helsingborg stad med kulturmiljöer i den kommunala översiktliga planeringen?*
- Hur skiljer sig den kommunala översiktliga planeringen för en kommun som är världsarvsklassificerad jämfört med en kommun som inte är det?*
- Vilka förutsättningar och utmaningar har uppmärksammats i den kommunala översiktliga planeringen i en världsarvsklassificerad stad och vilka lärdomar kan dras från dem?*

1.4 Definitioner

I följande avsnitt framställs definitioner för områdespecifika begrepp. Syftet är att säkerställa förståelsen av specifika begrepp som kommer att återkomma i uppsatsen. Det skapar en förståelse för hur begrepp ska tolkas och det undviker missförstånd. Tanken är att skapa en gemensam grund som gör texten begriplig för läsaren.

Kulturmiljö

Kulturmiljö är en del av kulturarvet och definieras:

“Kulturmiljö – avser hela den av människor påverkade miljön, det vill säga som i varierande grad präglats av olika mänskliga verksamheter och aktiviteter. En kulturmiljö kan preciseras och avgränsas till att omfatta en enskild anläggning eller lämning, ett mindre eller större landskapsavsnitt, en bygd eller en region.” (Riksantikvarieämbetet, 2024)

Kulturmiljö innefattar både materiella och immateriella egenskaper, såsom både byggnader och deras namn. Kulturarvet ses som en samling av olika arv där kulturmiljö är en del. Denna del fokuserar på den fysiska miljön som formats av människor. Dessa miljöer har skapats och har en kulturell betydelse och är av kulturellt värde. Kulturarvet syftar på alla mänskliga uttryck och aktiviteter, med kulturmiljön endast syftar på den fysiska miljön.

Riksintresse

Ett riksintresse är ett område med nationellt viktiga värden och kvaliteter. Dessa kan vara av intresse för både bevarande eller exploatering. Det kan vara värdefulla områden som behöver bevaras eller som är essentiella och unika för en viss exploration. Riksintressen redovisas i kommunens översiktsplan där kommunen beskriver hur de ska tillgodoses. Det finns 12 nationella myndigheter som ansvarar för att peka ut riksintressen. Varje enskild länsstyrelse ansvarar sedan för att kontrollera och skydda dem i sitt område vid olika processer (Boverket 2022).

Riksintressena regleras sedan enligt Miljöbalken, mer specifikt 3 och 4 kap. i Miljöbalken. Det står i Miljöbalken att mark-och vattenförändringar inte fått göra påtaglig skada på riksintressena. Det syftar till att ge stöd för beslut som involverar kulturmiljöer och användas vid avgörande av markanvändningskonflikter (KVM forum AB, 2017, s.4-5). Beskrivningen av påtaglig skada framställs här:

“Uttrycket påtaglig skada är centralt för tillämpningen, och avser sådana åtgärder som kan ha en bestående negativ inverkan eller tillfälligt ha en mycket stor negativ inverkan på de värden som utgör grunden för riksintresset. Riksantikvarieämbetet ger vägledning till bedömningen av påtaglig skada i publikationen Kulturmiljövårdens riksintressen enligt 3 kap 6§ Miljöbalken. Naturvårdsverket har också tagit fram allmänna råd för bedömning av påtaglig skada.” (KVM forum AB, 2017, s.4)

Styrdokument

Definitionen av styrdokument hänvisar till användning av en metod som menar på ordning, struktur och följsamhet mot regler och procedurer. Dessa dokument ska förklara önskade processer och beteenden inom en organisation. De ska visa på tillvägagångssätt och standardiserade arbetsmetoder (Malmi & Brown, 2008, s.294).

Urban heritage

Urban heritage översätts till *stadsarvet* på svenska. Definitionen innefattar tre huvudkategorier:

- *“Monumentalt arv av exceptionellt kulturellt värde*
- *Icke-exceptionella arvelement men närvarande på ett sammanhängande sätt med ett relativt överflöd*
- *Nya urbana element att överväga (till exempel): Den stadsbyggda formen; Det öppna utrymmet: gator, offentliga öppna ytor; Stadsinfrastruktur: materiella nätverk och utrustning.”* (egen översättning av UNESCO, 2011, s.7)¹

Världsarv

Vissa kultur- och naturarv i världen är av *“enastående universellt värde”* Därför finns begreppet världsarv och står för mänsklighetens gemensamma arv. Världsarvet tillhör alla och ses som oersättliga. Begreppet används för att skydda och bevara de *“viktigaste”* kultur- och naturarven. World Heritage Convention ansvarar för listan över världsarv (UNESCO, u.å).

I journalen *Journal of Teacher Education for Sustainability* skriver Vázquez-Villegas m.fl.(2022) en samlad artikel om bevarande av världsarven i koppling till sociala värden. I denna uttrycker Vázquez-Villegas m.fl. (2022, s.51) att ett förlorat världsarv innebär förlusten av en del av den mänskliga historien. Många av världsarven riskerar att försvinna eller förstöras på grund av ekonomi. På senare år har även hela städer blivit klassificerade som världsarv. Detta har visats

¹ “Urban heritage comprises three main categories: • Monumental heritage of exceptional cultural value; • Non-exceptional heritage elements but present in a coherent way with a relative abundance; • New urban elements to be considered (for instance): The urban built form; The open space: streets, public open spaces; Urban infrastructures: material networks and equipments.” (UNESCO, 2011, s.7)

bli en viktig del för bevarandet, som bidrar till ekonomiska och sociala fördelar. Fördelarna har blivit motiv för att världsarvsmärka och bevara dessa städer (Vázquez-Villegas m.fl., 2022, s.51).

1.5 Bakgrund

1.5.1 Kulturarv och hållbarhet

Kulturarv består av människors liv och verksamheter från flera tidsperioder. Det inkluderar både materiella ting, exempelvis byggnader och natur. Förutom det inkluderar det också immateriella ting, exempelvis traditioner och minnen. Kulturarvet formuleras och omformuleras ständigt och tolkningen och upplevelsen är en oändlig process (Riksantikvarieämbetet, 2023a, s.6). Kulturarvet kan verka som ett verktyg i samhällsutvecklingen och innefattar en stor kunskap och förståelse för både de förflutna och nutidens förändringar. Att betrakta kulturarvet skapar en förståelse för historiens sammanhang och gör att samtiden kan sättas i ett nytt perspektiv (Riksantikvarieämbetet, 2023a, s.6). I en föränderlig värld är det viktigt att förstå äldre kunskaper och tekniker som skapar fördelar för både ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet. Det gör att kulturarvet har en betydande funktion för framställningen av det hållbara samhället (Riksantikvarieämbetet, 2023a, s.7).

Ekologisk hållbarhet

Under alla tidsperioder har människan format naturen och livet där i. Kulturarv i samband med ekologisk hållbarhet betonar användningen av den natur vi en gång skapat, samt ge liv till alla arter som lever där (Riksantikvarieämbetet, 2023a, s.32). Naturen som formats av kultur bildar ett biologisk kulturarv som beskriver hur människan har skapat och skapar olika förhållanden för den biologiska mångfalden, vilket kan beskrivas som variationsrikedom hos arter och deras livsmiljöer (Riksantikvarieämbetet, 2023a, s.32). Ett exempel som visar på hur förändring av kulturarvet skapar utmaningar i samhället är ängs- och betesmarker som människor har vårdat genom tiderna. Skötseln behöver ske på ett sätt som bevarar och tar hand om den biologiska

mångfalden. Vid 1900-talets början fanns en stor mängd ängs- och betesmarker som idag inte finns kvar på grund av förändrad markanvändning och rationalisering inom jordbruket (Riksantikvarieämbetet, 2023a, s.32-33). Ett annat exempel är skogen. Kulturarvet skapar en förståelse för hur skogen har använts, växt och skapats i vårt samhälle genom tiderna. Denna kunskap skapar sedan större möjligheter för bevarande och omhändertagande av den skog som finns idag (Riksantikvarieämbetet, 2023a, s.33). Kulturarv kan även ge kunskap och metoder som hjälper till att förstå och hantera klimatförändringar och konsekvenserna det medför (Riksantikvarieämbetet, 2023a, s.41-42).

Social hållbarhet

Kulturarvet har även en koppling till den sociala hållbarheten. Närvaron av kulturarvet och historien bidrar till att skapa både delaktighet och anknytning till människor i samhället. Det bidrar med kunskap om både samtiden och dåtiden, vilket förenar människor och medför en gemenskap. Detta kan skapas genom allt från kulturer och traditioner om mat och hantverk till tillgängligheten av museum. Den sociala hållbarheten stärks genom att kulturarv skapar möten och samspel mellan invånarna (Riksantikvarieämbetet, 2023a, s.14). Utöver det ingår både grönområden och andra offentliga platser i kulturarvet och bidrar till stadens sociala hållbarhet, för människors hälsa, gemenskap och tillgänglighet. Det finns också möjligheter att engagera sig för kulturarvet och hitta gemensamma intressen och tillhörighet till andra (Riksantikvarieämbetet, 2023a, s.16).

Ekonomisk hållbarhet

Det finns också en koppling mellan kulturarv och ekonomisk hållbarhet i samhället. Kulturarv och aktiviteter relaterade till detta genererar en besöksnäring, där intresset för kulturarv och historien den medför agerar besöksmål vilket genererar pengar (Riksantikvarieämbetet, 2023a, s.22-23). Utöver det kan både reparation och underhåll av kulturarv ge stora ekonomiska fördelar. Bevarande av byggnader och därmed återbruk av resurser kan bidra till det som kallas cirkulär ekonomi; återanvända, uppgradera och återvinna (Riksantikvarieämbetet, 2023a, s.

25). Bevarande av kulturarvet kan göra platser mer attraktiva att bo och vistas på vilket gynnar platsutveckling och därmed ekonomin. Det finns exempelvis städer som använder kulturmiljöer som ett sätt att öka folkmängden (Riksantikvarieämbetet, 2023a, s.22-24).

1.5.2 Kulturell hållbarhet

Trots att arv är komplicerat och svårt att tolka är det viktigt. Det har skapats en förståelse för att arv kan skapa hållbara samhällen. Bevarande av arv kan användas för att bevara samhällets identitet men också för att visa och lära oss av framgångar från våra förfäder (Salameh m.fl., 2022, s.2). För att förstå historien, kulturen, samhället och traditionen är det väsentligt att kunna se sitt arv, för att lära känna sig själv och sin identitet (Salameh m.fl., 2022, s.3). Social hållbarhet handlar om sökandet efter socialt balanserad gemenskap, skapa och se vikten av dialog och riklig social inkludering (Mišetić & Ursić, 2015, s.69). Denna hållbarhet kan främjas genom att hitta lösningar som skapar en balans mellan samtida behov och återskapandet av kulturarvet, genom att betona och lyfta fram kultur och identitet från den traditionella staden. Det skapar en tro på kapaciteten i sitt arv och medför en stolthet över det som varit (Salameh m.fl., 2022, s.7).

Kulturell hållbarhet innebär teoretiskt sätt relationen mellan kultur och hållbar utveckling. Det handlar om en balans mellan både kulturmodeller och identiteter lika väl som kulturarv och den moderna kulturen (Mišetić & Ursić, 2015, s.69-70). Det finns undersökningar som visar på och tycker att kultur skulle bli den fjärde delen i hållbarhet, utöver ekologisk, ekonomisk och social. Andra menar att kultur är ett för komplext begrepp och har på flera sätt en för stark relation till de andra delarna för att det ska fungera. Kulturen borde istället ses som ett redskap för att på flera olika sätt informera, guida och forma de andra delarna. Det borde ses som mittpunkten att utgå ifrån (Auclair & Fairclough, 2015, s. 6-7).

Regeneration är ett begrepp som innebär att kombinera arv med det moderna och hitta en balans mellan dåtid och samtid (Mišetić & Ursić, 2015, s.70). Historiska städer med ett starkt fokus på bevarande kan ibland påverka och skapa problem för invånarna. När fokuset på bevarande och dåtiden tar över kan staden mista sin livlighet och anpassningen till invånarnas behov i samtiden. Det behövs en blandning mellan äktheten i det förflutna och behoven idag

för att skapa en stad som fungerar för invånarna samtidigt som den visar på en känsla från historien (Mišetić & Ursić, 2015, s.69).

Kulturell hållbarhet handlar om att flera olika modeller och identiteter av kultur blandas med både lokala och globala kulturella influenser, kulturarv och modern kultur. Kulturell hållbarhet är svårt, speciellt i historiska städer som ser kulturen som grunden för alla bestämmelser. Kulturarvet och värdet visar inte bara historien utan skapar också ny historia och nya värden. Det är viktigt att bibehålla kulturarvet, se det som en del av historien och inkludera det som en levande del av samhället. För att inkludera invånarna och skapa en livlig plats som formar framtiden och samhället som en plats som minns (Mišetić & Ursić, 2015, s.82).

1.5.2 Lagstiftning

Det finns tre huvudsakliga lagar som reglerar skydd och hantering av kulturmiljöer och kulturarv i fysisk planering, Plan- och bygglagen, Miljöbalken och Kulturmiljölagen. Utöver dessa tre finns även lag om fornminnen och byggnadsminnen som är relevanta för kulturmiljöer.

Plan- och bygglagen

Plan- och bygglagen är den centrala lagstiftningen för planering och byggande i Sverige, den omfattar reglering av mark och vatten. I denna lag finns bestämmelser om skyddet för kulturmiljöer och kulturarv (SFS 2010:900). Enligt 2 kap. 6 § i PBL även kallat anpassningskravet (SFS 2010:900) ska bebyggelse och byggnadsverk utformas med hänsyn till bland annat stads- och landskapsbilden och natur- och kulturvärdena på platsen:

“Vid planläggning och i andra ärenden samt vid åtgärder avseende byggnader som inte ingår i ett ärende enligt denna lag ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.” (SFS 2010:900, 2 kap. 6 §).

I 4 kap. § 8 i PBL (SFS 2010:900) står det att kommunen själva i detaljplanen får bestämma hur historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig ska skyddas. Rekonstruktion enligt PBL, förvanskingsförbudet, (SFS 2010:900, 8 kap. 13§) säger att en byggnad som är värdefull utifrån historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig perspektiv inte får förvanskas, vilket innebär ändring som avviker från byggnadens ursprungliga syfte eller design. Nästa paragraf tillägger också att dessa byggnader ska underhållas så att värdena bevaras (PBL 2010:900, 8 kap. 14 §). Senare beskrivs också det som kallas varsamhetskravet, att flyttning och ändring sker med hänsyn till bevarande av värden på dessa byggnader (SFS 2010:900, 8 kap. 17 §). 12 kap. i PBL står det att det i varje kommun ska finnas en byggnadsnämnd som bland annat ska ansvara för:

“Utöver de uppgifter som byggnadsnämnden har enligt andra bestämmelser i denna lag ska nämnden

1. verka för en god byggnadskultur samt en god och estetiskt tilltalande stads- och landskapsmiljö.” (SFS 2010:900, 12 kap. 2 §)

Plan- och bygglagen inkluderar också rättelser för att allmänna intressen främjas och att allmänna behov och önskemål tas i beaktning. Utöver det reglerar PBL rättigheterna för enskilda fastighetsägare vid planering och byggande, vilket inkluderar fastighetsutveckling och bygglov, samt rätten att överklaga beslut som påverkar deras fastighet. Lagen kräver ett balanserat och gemensamt arbete mellan kommun och region, framförallt för att se till att regionala mål behandlas. Den behandlar också nationella intressen, bland annat nationella natur- och kulturmiljöer eller infrastrukturprojekt, som lagen reglerar och kontrollerar. PBL är till för att bland annat ta hänsyn till intressen i dagens samhällsutveckling (SFS 2010:900).

Kulturmiljölagen

Kulturmiljölagen fokuserar specifikt på skyddet och bevarandet av kulturhistoriskt värdefulla miljöer och byggnader. Den reglerar tillståndsgivning och skyddsåtgärder för kulturmiljöer samt hanteringen av arkeologiska fynd. Lagen ska säkerställa att kulturarvet bevaras för framtida generationer. Lagen uttrycker att Länsstyrelsen ansvarar för det statliga kulturmiljöarbetet i länet och Riksantikvarieämbetet ska ha tillsyn över landets kulturmiljöarbete och har rätten att

överklaga beslut enligt 1 kap. 2 § i Kulturmiljölagen (SFS 1988:950). I 2 kap. behandlas fornminnen, i 3 kap. byggnadsminnen och i 4 kap. kyrkliga kulturminnen och hur dessa ska skyddas och bevaras (SFS 1988:950).

Precis som PBL tar även Kulturmiljölagen hänsyn till intressen i dagens samhälle. Lagstiftningen skyddar och bevarar kulturhistoriskt värdefulla miljöer och byggnader för samtidens och framtidens generationer, för deras tillgång till historia och kultur. Fastighetsägare får genom denna lag rättigheten att skydda sin egendom när den anses vara av kulturhistoriskt värde. Dessutom reglerar den vilka åtgärder som får tillämpas på dessa fastigheter. Även denna lag ansvarar för att regionala mål följs, i koppling till kulturmiljöer, i olika samhällsutvecklingar. Samtidigt beaktar lagen nationella intressen genom skydd och vård av nationellt betydelsefulla kulturhistoriska miljöer och byggnader. Den säkerställer att nationella mål och strategier följs för skyddet av kulturarvet (SFS 1988:950).

Miljöbalken

Miljöbalken är den lag som reglerar miljöskyddet. Den inkluderar även några bestämmelser om skydd av kulturarv, ofta i samband med natur- och kulturmiljöer. 1 kap. 1§ beskriver att värdefulla natur- och kulturmiljöer ska skyddas och vårdas (SFS 1998:808). Utöver det ska kulturvärden tas i hänsyn och skyddas mot åtgärder som gör påtaglig skada på kulturmiljön. Detta innefattar områden som är av riksintresse för kulturmiljö (SFS 1998:808, 3 kap § 6). 7 kap. i Miljöbalken innefattar skydd av olika områden bland annat natur- och kulturresevat och naturminnen (SFS 1998:808).

Övriga lagar

Lagen om fornminnen bestämmer om skydd av fornminnen och arkeologiska platser. Det är Länsstyrelsen som ansvarar för att kontrollera och ge tillstånd vid ingrepp som kan påverka fornminnen (SFS 1942:350). Lag om byggnadsminnen används för att skydda och bevara byggnader med särskilt kulturhistoriskt värde. Lagen används för att identifiera, bevara och

vårda byggnadsminnen som en del av kulturarvet och betydelsen. När en byggnad förklaras som byggnadsminne får den skyddsföreskrifter som innehåller de ändringar som ej får genomföras på byggnaden enligt lagen om byggnadsminne § 2 (SFS 1960:690).

1.6 Forskningsläge

1.6.1 Perspektiv på kulturarv

Historisk bakgrund

The World Conference on Cultural Policies gav för första gången år 1982 en förklaring till vikten av kultur för en hållbar utveckling. Trots detta uttalande hamnade fokus istället på den ekologiska, sociala och ekonomiska hållbarheten och den kulturella hållbarheten fick en fortsatt mindre betydelse. Det var inte förrän i början av 2000-talet som kulturell hållbarhet uppmärksammades inom politiken och har därefter blivit mer involverad och fortsatt utvecklas och undersökas för vikten i den hållbara utvecklingen (Auclair & Fairclough, 2015, s. 2). Arvet är en del av kulturen och har därmed också en koppling till hållbarhetsutveckling. Attityden och förståelsen för arvets inverkan har haft en lika långsam rörelse som kulturell hållbarhet. Idag efterfrågas ett folkcentrerat, engagerat och integrerat synsätt av arvet, där kopplingen till kultur och hållbarhet får ta plats och användas för samhällets utveckling (Auclair & Fairclough, 2015, s. 3). Arvet stödjer och förmedlar kultur likaväl som skapar det. Arv handlar inte bara om bevarande utan även skapande och anpassning. Det är lättare att förstå att arvet kan bidra till minimering och sparande av energi och resurser genom bevarande av fysiska, historiska byggnader. Lika viktigt men ännu mera komplicerat är hur arvet bidrar till social hållbarhet samt hur det bidrar till människors levnadssätt, skapar identiteter och relationer (Auclair & Fairclough, 2015, s. 3).

Samtidens nya synsätt på kulturarv

Araoz (2011, s.55), som är före detta ordförande på ICOMOS, beskriver att förståelsen och fokuset för arvet har ändrats och att det skapats ett nytt tankesätt gällande arvets plats i samhället. Författaren hävdar att det idag ses som en offentlig vara med ett ekonomiskt värde,

vilket medför att diskussionen för arvets användning och bevarande blir mer signifikant. Organisationer som ansvarar för bevarande av arv står ofta inför insikten att kunskapen inom området inte är tillräcklig för att hantera detta nya tankesätt (Araoz, 2011, s.56). ICOMOS är en av de organisationer med stort ansvar för förståelsen av arvets betydelse, tillsammans med World Heritage Convention som på flera sätt skapat en bredare förståelse för vikten av omhändertagandet av arvet. Under nästan två sekel var det endast materiella objekt som ansågs vara arv. Utnämmandet av ett objekt som arv användes då på plaster för att förhindra förändring i den rumsliga formen (Araoz, 2011, s.56). År 1982 gjorde ICOMOS ett antagande om bevarande av historiska trädgårdar vilket ändrade synen på arvet. Denna gången handlade det inte om ett historiskt material utan hanterande av en process med levande ting. Senare i mitten av 1990-talet kom ytterligare ett antagande om bevarande av folkligt arv, som skulle skydda överföring av traditioner mellan generationerna. Dessa två antagandena ändrade spannet för vad som kunde ha ett värde, det var inte endast fysiska objekt längre (Araoz, 2011, s.57). Samtidigt ändrades synen på de materiella värdena, exempelvis var materialet inte lika viktigt utan syftet materialet kan spela. Detta innebär att värdet kan ligga lika mycket i estetiken och utformningen som i användningen (Araoz, 2011, s.58).

Processen av arvet som en del i samhällsutvecklingen sker dynamiskt och ändras efter tid och behov. Det har även kommit till kännedom att arvets värde inte är konstant utan kan förändras från plats och tid. Detta gör att olika intressenter kan se olika värden på samma attribut vilket kan skapa konflikter. Det gör det komplicerat att förstå hur dessa värden kan ha betydelse och inte bara är ett antagande vid ett specifikt ögonblick (Araoz, 2011, s.58). Araoz (2011, s.58-59) hävdar att det är omöjligt att göra ett konstant beslut över värdet av ett arv. Trots det är författaren tydlig med att detta inte gör att arvet är oviktigt. Framförallt med tanke på att skyddet skulle vara hotat utan värdena. De personer som arbetar med att skydda arv är oftast inte intresserade av skyddet på värdet utan skyddet av arvet, menar författaren (Araoz, 2011, s.59). Det nya tankesättet för arv skapar också en förståelse för bevarande av traditioner och minnen. Detta visar på det som togs upp tidigare, det handlar inte längre endast om material utan bevarande av känslan och betydelsen för samhället. Det är inte bevarande likt det en gång varit. I sin avslutning betonar Araoz (2011, s. 59) hur långt tid det tagit att förstå att arv inte

endast handlar om fysiska material utan dessutom omfattar flera immateriella aspekter och hur det gäller att det inte tar lika långt tid att förstå ett lämpligt sätt att skydda dem.

1.6.2 Äkthet som begrepp

När värdet på arvet framstår som föränderligt och subjektivt blir det svårt att bestämma hur förändring eller bevarande ska ske för att inte påverka arvet. Att förstå vilka förändringar som kan skapa en falsk bild av historien. Magnus Rönn (2017, s.134), arkitekt och affilierad forskare vid Chalmers tekniska högskola, beskriver att värden kan anses vara rörliga eller fasta. Idén om rörliga värden innebär att värdena av ett kulturarv kan flyttas, förändras, kopieras och rekonstrueras på olika sätt och i olika mån på valfri plats genom kompensationsåtgärder. Förlorade värden kan därmed återfinnas på annan lokalisering. Den fasta idén handlar om att kulturarvets värden är unikt för varje enskild plats. Värdet är beroende av sammanhanget och kan inte upplevas någon annanstans. Detta handlar om att ursprunget är sant och äkta och kan därmed inte flyttas utan att det förloras och blir falskt (Rönn, 2017, s.134).

Autencitet kan beskrivas som äkthet eller tillförlitlighet. Det är ett begrepp som ofta kommer upp i diskussioner om byggnadsvård och kan handla om materialets äkthet eller hur byggnadens åldrande påverkar äktheten. Det antikvariska synsättet på renovering av byggnader menar på att ändring ska ske i minsta laget för att bevara byggnadens identitet och historia. Ett synsätt som kräver stora kunskaper. Efter att världen fått ett ökat intresse för historia har också intresset för de bevarade byggnaderna och strukturerna ökat, kopior av original blir allt vanligare. Det skapar också ett ansvar att inte lura mottagarna om vad som är äkta och inte (Antell, 1994, s.1).

Enskild forskare och arkitektkonsult Roha W.Khalaf (2018, s.40) argumenterar för att ett fysiskt objekt, oavsett om det sker rekonstruktion eller ingrepp, är äkta. Det kommer alltid finnas där och oavsett vad som händer med det kommer det inte vara mindre verkligt. Närvaron av dem gör att fysiska objektet alltid är verkliga. Objektet kan endast framstå som falskt i en persons sinne (Khalaf, 2018, s.40). En rekonstruktion av ett objekt kan göra att det upplevs falskt i våra

minnen. Ändå är det faktum att den existerar som gör den äkta. Endast genom att en gång blivit byggt gör det till en historisk händelse och kan därmed inte vara falskt eftersom det har inträffat, men kan fortfarande upplevas falskt i våra sinnen (Khalaf, 2018, s.41). Äkthet handlar om hur materiella och icke materiella ting kommunicerar sina värden inom sitt arv. Argumentet om att arv är för alltid föränderligt gör att även äktheten är föränderlig. Äkthet kan därmed ses som det värde som väljs av den ospecifika väljaren och kan därmed utmanas över tid. Detta gör att äkthet är ett av de mest omdiskuterade begreppen inom bevarandet (Khalaf, 2018, s.42). Khalaf (2018, s.42-43) ifrågasätter varför äkthet är ett begrepp som fortsätter användas med tanke på svårigheterna till definition. Författaren föreslår istället att använda exempelvis karaktärsdefinierade element, vilket gör det lättare att förstå vid rekonstruktion. Objektet borde inte frångå dessa element istället för att antyda att det ska gå i samklang med objektets äkthet. I sin kontext förklarar författaren begreppet *thoughtful changes*, eller *genomtänkta förändringar*, som likt att bevarande handlar om att förändra med med minsta möjliga påverkan. Detta borde vara målsättningen istället för strävan efter äkthet (Khalaf, 2018, s.43).

Khalaf (2018, s.44) menar att staden är ständigt framåtgående och full av förändringar. Att staden är en dynamisk organism som förändras över tid. Den är i ständig rörelse och omfattar flera olika lager. På grund av denna ständiga rörelse kan lager förändras, förstöras eller i vissa fall förbli orört. Lager kan bli utbytta och ersättas av andra lager som passar den nuvarande tiden och dagens samhälle. Det handlar om evolution i samband med hantering av stadsarvet (Khalaf, 2018, s.44). Städer och människor är inte statiska, de förändras tillsammans och utvecklas bredvid varandra. Precis som nämnts tidigare gör detta att äkthet inte kan vara ett fast begrepp heller. Äktheten måste i den definitionen utvecklas med människorna och staden. Det kan förklaras likt att en förändring kan vara äkta i sin period och starten på sin historia. Precis som annat varit äkta i dåtid eller kommer att vara äkta i framtiden (Khalaf, 2018, s.44). Därför menar Khalaf (2018, s.45-47) att strävan borde vara efter *genomtänkta förändringar* istället för att leta efter äktheten i en föränderlig värld där arvet och därmed arvets äkthet ingår i processen av evolutionen.

1.6.3 Arv tillhör den offentliga processen

Abeer Allahham är en professor med bakgrund i flera utbildningar, bland annat i historia, stadsplanering och arkitektur (Allahham, 2020, s. 335). I en vetenskaplig artikel från 2020 diskuterar Allahham skillnaden mellan tradition och arv. Om detta skrivs det i artikeln:

“De används omväxlande och utan någon tydlig åtskillnad mellan dem; därför är det viktigt att klargöra dessa termer eller begrepp. Enligt engelska ordböcker definieras termen "tradition" (Taḳalid på arabiska) som det resulterande ärvda arvet från de efterföljande generationerna i ett samhälle, eller så är det de övertygelser, föremål eller seder som ett samhälle utförde eller trodde på i det förflutna och som överförs genom tiden från generation till generation. Arv (Turath på arabiska) är den ärvda egendomen. Det betyder också tradition om det är relaterat till traditionellt arv, till exempel byggnader och liknande. Dessa definitioner visar att det finns en stor överlappning mellan de två begreppen.” (egen översättning av Allahham, 2020, s. 320) ²

Allahham (2020, s. 321) redogör för Ronströms urskiljning av arv och tradition. Enligt författaren beskriver Ronström, svensk etnolog, att tradition ofta har ett arealt mindre perspektiv, lokalt. Arv däremot kan innefatta städer, länder eller hela världen. Utöver det är tradition ofta kopplad till nostalgi och uppfattas närmare invånarna medan arv inte är lika betydelsefullt för enskilda invånare.

Allahham (2020, s. 323) tar upp studier som påpekar att arv är en samtida produkt som belyser forntida objekt med särskilt värde. Dessa studier påpekar också hur arv är den fysiska representationen av nationell identitet. Med det menas att experter väljer ut specifika arv som sedan ska representera identiteten av nationaliteten. Det innefattar oftast föremål som anses ha ett högt estetiskt värde. Arv ses i denna kontext som den viktigaste faktorn för att skapa identitet och att arv inte kan finnas utan att det skapas en identitet (Allahham, 2020, s. 323). Allahham (2020, s.323-324) tar upp Laurajane Smiths kritik mot processen. Smith, som är arkeolog och forskare inom kulturarv, anser att processen används för att skapa och visa på

² “They are used interchangeably and without any clear distinction between them; therefore, it is important to clarify these terms or concepts. According to English dictionaries, the term “tradition” (Taḳalid in Arabic) is defined as the resultant inherited legacy of the subsequent generations in a society, or, it is the beliefs, objects, or customs a society performed or believed in in the past and are transmitted through time from generation to generation. Heritage (Turath in Arabic) is the inherited property. It also means tradition if related to traditional inheritance, such as buildings and the like. These definitions show a great overlap between the two terms.” (Allahham, 2020, s.320)

makt och auktoritet. Det blir att landets institutioner pekar ut arv för att försöka binda samtiden med dåtiden och på det sätt göra invånarna till ofrivilliga användare av arvet för landets fördel. Skapandet av arvet blir en politisk process som styrs och ägs av staten. Kritiken syftar till att arvet kan användas som maktspelel.

2. Teoretiskt ramverk

2.6 UNESCOs rekommendationer

Att handskas med bevarande och förstå hur det ska upprättas är problematiskt. Att förstå hur värde ska tolkas och hur det ska ses som äkta är en svår process. UNESCO har därför tagit fram en ansats som har verktyg för hantering av processer vid bevarande. Dessa verktyg ska underlätta identifiering och kommunikation för värden, samt ge kunskap som skyddar och underlättar beslut. Detta genom kontroll och förbättring av lagar och regler och att ekonomisk hållbarhet har stöd i traditionen. Syftet är att förändring ska kunna ske tillsammans med historien.

Motivering till rekommendationerna

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) tog 2011 fram rekommendationer för *the historic urban landscape*, eller *historiska stadslandskapet*. Begreppet definierar ett stadsområde som är präglad av naturliga och kulturella värden och inkluderar ett bredare sammanhang, allt från fysiska aspekter, sociala relationer, kulturer och ekonomi. Detta breda sammanhang bidrar med en stark grund för att ta tillvara på det historiska stadslandskapet och på det sätt bidra till hållbar utveckling (UNESCO, 2011, s.3). Idag bor mer än hälften av världens befolkning i städer, vilket skapar både möjligheter och utmaningar. När stadens befolkning växer, ökar betydelsen för stadens områden för både människors vilja och behov. Okontrollerad urbanisering, där människor utan stadens beredskap flyttar till städer, kan göra att platsen förstörs och påfrestningen blir märkbar. Förtätning, förlorade offentliga områden, segregation och klimatförändringar är bara några av de utmaningar städer kan ställas inför när urbaniseringen blir påtaglig (UNESCO, 2011, s.2). Bevarande ses idag som ett verktyg för den ökade urbaniseringen och förbättring av stadskvaliteter. Stadsarvet skapar en större livskvalitet på platser och bidrar till ekonomisk utveckling och social sammanhållning. UNESCOs rekommendationer vill inkludera bevarandet av stadsarvet för en hållbar utveckling genom att föreslå en ansats vid namn *The Historic Urban*

Landscape Approach (Den historiska landskapsansatsen eller HUL-ansatsen som den kommer att benämnas vidare) (UNESCO, 2011, s.2). Strategin beskrivs enligt följande:

“Den föreslår en landskapsstrategi för att identifiera, bevara och förvalta historiska områden inom deras bredare urbana sammanhang, genom att beakta sambanden mellan deras fysiska former, deras rumsliga organisation och kopplingar, deras naturliga egenskaper och miljöer samt deras sociala, kulturella och ekonomiska värden.” (egen översättning av UNESCO, 2011, s.2)³

Stadsarvet kan beskrivas som den del av kulturmiljön som definierar staden och urbanitet. Motivet till att ta fram rekommendationerna var framförallt att historiska stadsområden innefattar en mängd olika kulturarv med en stor mångfald, vilket påverkar staden på flera håll. Dessa arv visar det människor gjort och skapat på platserna genom tiderna. Stadsarv är viktigt för stadens existens och behöver därför bevaras och hanteras medvetet. Förändringar i stadsområden kan dock skada stadsarvet som är en tillgång till stadens värde och identitet. UNESCO vill med rekommendationerna ge stöd till utvecklingsprocesser och strategierna ska hjälpa till att behålla stadens värde och identitet (UNESCO, 2011, s.1). Urbanismen är omfattande i dagens samhälle vilket sätter press på många städer. En ständigt ökande befolkning tillsammans med miljöproblem, resursbrist och segregation. Allt detta har en påverkan på städer och det krävs ett sätt att handskas med de nya situationerna. Erkan (2018, s.346-347), professor i arkitektur, beskriver HUL-ansatsen som en nytänkande strategi för att hantera och bevara staden som har möjligheten att anpassas efter förändringar av urbanism.

HUL-ansatsen

Den historiska landskapsansatsen är en strategi för bevarande av stadsarvet och därmed historien. Syftet med HUL-ansatsen är att bevara stadsarvet och nå målen för den sociala och ekonomiska mångfalden. Ansatsen betonar vikten av kultur, samhällsengagemang och integrerad förvaltning för att bevara historiska stadsområden. Den erkänner komplexiteten i moderna utmaningar och prioriterar hållbarhet för en bättre framtid (Erkan, 2018, s.346-347). Strategin syftar till att hitta en balans mellan dagens behov och arvet från förr för att skapa

³ *“It suggests a landscape approach for identifying, conserving and managing historic areas within their broader urban contexts, by considering the interrelationships of their physical forms, their spatial organization and connection, their natural features and settings, and their social, cultural and economic values.”* (UNESCO, 2011, s.2)

hållbarhet. Dagens innovationer integreras med arvet och historien för utvecklingen av staden (UNESCO, 2011, s.3). Tanken är att olika stater ska använda rekommendationerna och riktlinjerna för samhällsutvecklingen (UNESCO, 2011, s.3). Idén är att strategin ska involvera flera kärnintressenter i samhället, beslutsfattare och experter, för att förstå strategin och hur den används. Strategin kräver ett starkt samarbete mellan kärnintressenterna för att implementera rekommendationerna på en regional nivå för att skapa en större förståelse och bättre kunskap på lokal nivå (UNESCO, 2011, s.5). UNESCO (2011, s.5) vill också uppmuntra internationellt samarbete där stater skapar en förståelse och intresse för HUL-ansatsen genom att sprida information från olika länder. För allmänheten för att skapa större kunskapsdelning och kapacitet.

“Den historiska landskapsansatsen tar fasta på det urbana arvet som en resurs och tillför innovation till stadsområden vilket ger dem mening, stödjer kultur som en möjliggörare för hållbar utveckling och gör städer inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara.” (egen översättning av Erkan, 2018, s.347) ⁴

Verktyg för HUL-ansatsen

HUL-ansatsen innefattar flera verktyg för en effektiv användning. Innebörden av det första verktyget är att det över flernivåstyrningen behöver identifieras nyckelvärden och gemensamma åtgärder för att skydda arv och främja hållbar utveckling. Utveckla visioner och mål som underlättar avvägning i grupper med motstridiga intressen (UNESCO, 2011, s.4). Det andra verktyget innefattar dokumentation och kartläggning och visar att kunskap och planering skyddar stadsarvets äkthet och självständighet. Denna kunskap och planering ska underlätta vid förändringar genom att identifiera kulturell betydelse. Samt utföra konsekvensbeskrivningar för att underlätta beslutstagande (UNESCO, 2011, s.4). Det tredje verktyget handlar om regleringssystem och innefattar lagstiftningar och reglering för hantering av egenskaper hos stadsarvet. Traditionella system behöver kontrolleras och förbättras vid behov för att kunna hantera stadsarvets egenskaper (UNESCO, 2011, s.5). Det fjärde och sista verktyget handlar om ekonomi och menar på att tillväxt ska vara förankrat i den lokala och platsens tradition utöver

⁴ *“Historic Urban Landscape Approach takes in urban heritage as a resource and exhales innovation to urban areas giving them meaning, supporting culture as an enabler for sustainable development and making cities inclusive, safe, resilient and sustainable.”* (Erkan, 2018, s.347)

internationella och nationella investeringar. Samverkan och lokalt företagande är två faktorer som bör uppmärksammas och stödjas (UNESCO, 2011, s.5).

Avslutande ord

Allt eftersom globalisering, turism och ekonomisk konkurrens har ökat, har stadens behov av förändring också ökat. Stadens utvecklade behov bidrar till att det kan uppstå konflikter mellan stadens utveckling och bevarande av historiska områden (Caballero, 2015, s.3). Även HUL-ansatsen visar på att historiska städer behöver utveckling för att kunna mätas med dagens samhälle. Men ansatsen menar också att det krävs viss insamlad information och analys för att se den kulturhistoriska karaktären och vad den betyder för staden. Genom det sedan se hur det på ett positivt sätt kan utvecklas (van Oers & Pereira Roders, 2012 s.5).

van Oers och Pereira Roders (2012 s. 6) beskriver att HUL-ansatsen är en design för att:

“[...]snarare är tänkt som ett verktyg för att integrera policys och praxis för bevarande av den byggda miljön genom att definiera operativa principer som kan säkerställa modeller för stadsbevarande som respekterar värden, traditioner och miljöer i olika kulturella sammanhang.”
(egen översättning av van Oers och Pereira Roders, 2012 s. 6)⁵

Tanken med ansatsen är att hjälpa nationella och lokala myndigheter med hållbara processer. De behöver integrera miljömässiga, sociala och kulturella aspekter i planeringens processer. Med en insikt om historiska städer går det att se hur processer hanterats tidigare och få insikter om hur det kan hanteras idag utan att alltid behöva skapa helt nya sätt (van Oers & Pereira Roders, 2012 s. 12).

⁵ “[...] rather is envisaged as a tool to integrate policies and practices of conservation of the built environment by defining operational principles able to ensure urban conservation models that respect the values, traditions and environments of different cultural contexts.” (van Oers och Pereira Roders, 2012 s. 6)

2.8 Actor-Network Theory

I den fysiska planeringsverksamheten representera aktörers olika intressen som ska försvaras. Kulturarvet är ett element och ett eget intresse som ställs mot andra intressen i planprocessen. Processen handlar om att balansera intressen vilket kräver samordning mellan inblandade aktörer. Detta är inte en lätt process, vilket resulterar i utgångslägen som inte konstaterats i lösningen av intresseavvägningen.

Actor-Network Theory beskriver att det finns gränser för vad vi kan förstå om aktörerna, att deras handlingar eller intentioner inte är förutbestämda (Callon, 1999, s.182). Denna brist på förutsägelser gör att ANT, som teori, ofta kritiseras för att den inte kan beskriva någonting. Trots det menar författaren Callon (1999, s.182) att ANT kan beskriva aktörernas kompetens utan en klar definition och med fokus på icke-mänskliga faktorer.

Professor i sociologi, Micheal Callon (1999, s.183) börjar med att definiera marknaden likt en samordnad plats med aktörer med olika intressen där alla arbetar för sitt eget intresse. Att de olika aktörerna har olika intressen gör att det skapar engagemang. Aktörer utför beräkningar för att uppnå optimala resultat och utför transaktioner som är tänkta att lösa intressekonflikter genom fastställandet av ett visst pris (Callon, 1999, s.183). Detta innebär att makten sprids ut på flera olika enheter, att aktörerna fungerar som beräknande individer och att intressekonflikter löses genom transaktioner som blivit utjämnade genom etableringen av ett pris. Priset blir resultatet av aktörernas beräkning. För att uppnå samordning krävs det att förlita sig på aktörernas förmåga att göra beräkningar, deras förmåga att hitta en jämställd lösning till konflikten (Callon, 1999, s.183). Beräkningar kräver kunskap och information om alla tillstånd i världen för att genereras. Kunskap och information om grunden till åtgärder som kan genomföras, samt konsekvenser av deras verkan. Samordning möter motstånd när denna kunskap eller information inte finns. Dessa motstånd blir riktiga problem när ovissheten blir till ignorans, vilket författaren menar är vanligt förekommande (Callon, 1999, s.184).

I beräkandet av ett intresse finns det en gräns mellan vad aktörerna tar med i beräkningen och vad som utesluts. Det som utesluts beskrivs som en externalitet vilket är en positiv eller negativ konsekvens av en ekonomisk aktivitet. Denna konsekvens påverkar en tredje part som inte kompenseras för påverkan. Det handlar oftast om att priset inte återspeglar helheten. Efter transaktionen när varan konsumeras uppstår andra effekter som inte beräknats, dessa kallas externa effekter (Callon, 1999, s.186-187). Externaliteterna visar på komplexiteten av att beräkna inom ett nätverk. Författaren använder begreppet inramning för att beskriva den process aktörerna gör när de försöker beräkna och förutsäga de externa effekter. Det som sedan hamnar utanför ramen är externaliteter. Om dessa externaliteter sedan försöker inkluderas, kommer ännu fler uppstå istället. I inramning identifieras gränsobjekt som används för att försöka stabilisera handlingar, men dessa skapar också läckagepunkter i inramningen där externaliteter sedan kommer in (Callon, 1999, s.188). För att denna inramning inte ska pågå i all oändlighet behöver varan eller aktören lösgöras efter transaktionen. Detta innebär att den separeras från de relationer och samband den tidigare varit involverad i. Transaktionen av beräkningen måste leda till ett avslut och lösgöra tidigare relationer för att externaliteterna inte ska fortgå (Callon, 1999, s.189).

ANT erbjuder ett annat perspektiv än traditionell socioekonomi genom att fokusera på nätverk och deras roll i att skapa och forma ekonomiska marknader. Istället för att betrakta marknader som inbäddade i sociala relationer, argumenteras det att marknader skapas genom operationer som lösgör, ramar in och externaliserar olika element. ANT ses som en flexibel metod för att förstå komplexa nätverk av relationer och handlingar (Callon, 1999, s.192-193). Det finns kritik mot att ANT, att det finns en förvrängd syn på aktörer genom att de enbart drivs av makt och intresset av att utöka eget nätverk och inflytande. Genom att studera marknader och andra sammanhang visar Actor Network Theory på mångfalden av möjliga sätt aktörer och handlingar kan arrangeras. Detta resonemang illustrerar att ANT inte försöker fastställa en enda typ av aktör eller handling, utan istället betonar mångfalden och kontextens betydelse för att förstå hur aktörer och handlingar formas och utförs (Callon, 1999, s.193-194).

3. Metod och forskningsstrategi

Detta avsnitt presenterar uppsatsen metodik och tillvägagångssätt. Metoden är utformad för att svara på forskningsfrågorna och skapa en djupare förståelse för kulturmiljöer i den kommunala översiktliga planprocessen.

3.1 Forskningsstrategi

Induktion och deduktion

Under forskningsprocessen har både ett deduktivt och induktivt tillvägagångssätt tillämpats. Ett deduktivt tillvägagångssätt innebär att undersökningen går från teori till empiri. Det innebär att förkunskaper leder undersökningen (Johannessen m.fl., 2020, s.37). Ett induktivt tillvägagångssätt menar istället på att det går från empiri till teori, vilket innebär att materialet av undersökningen vägleder. Undersökningen påbörjas utan teori och målet är att den empiriska datan ska framställa en teori eller begrepp (Johannessen m.fl., 2020, s.37). I denna uppsats har det använts en blandning av de båda tillvägagångssätten. Vi använde oss av ett deduktivt tillvägagångssätt där teorin gör att det är möjligt att skapa en relevant empirisk studie. Det induktiva tillvägagångssättet används för att diskutera det som kommit fram i empirin och utveckla forskningen och nytt material inom området.

Komparativ forskningsmetod

I denna uppsats beskrivs och förklaras det empiriskt framställda materialet utifrån en komparativ metod. Beth Perry (2013, s.283) beskriver att komparativ forskning "[...]innebär att förstå och förklara variationer" och har fokus på jämförelse. Gummesson (2003, s.132) menar att kvalitativ forskning behöver jämförelse. Jämförande fall emellan eller med litteratur och teori. Komparativ metod användes då vi tydligt ville ta fram skillnader och likheter mellan våra studerade fall för att kunna besvara forskningsfrågorna.

Kvalitativa metod

Vår samhällsvetenskapliga undersökning har gjorts med kvalitativ forskningsmetod. Enligt Johannessen m.fl (2020, s.14) är samhällsforskarens roll i regel deltagande på olika sätt,

antingen genom att samhällsmiljön studeras eller genom direktkontakt med informanter. Johannessen m.fl. (2020, s. 15) förklarar vidare att samhällsvetenskaplig metodlära kan vara kvalitativa eller kvantitativa. Kvantitativ metod innebär att numrera eller kategorisera företeelser med syfte att kartlägga dessa. Kvalitativa metoder innebär istället att undersöka säregenskaper och kännetecken hos objektet som studeras. Johannessen m.fl. (2020, s. 15-16) menar att den kvalitativa metoden är fördelaktig att använda vid studering av företeelser som forskaren ännu inte är bekant med eller vill skapa djupare kunskap av. Den kvalitativa forskningen motiveras genom att göra urval för undersökningens innehåll, exempelvis urval för undersökningens innehåll (Johannessen m.fl. (2020, s. 17). Justesen och Mik-Meyer (2011, s.13) menar att: *“Kvalitativa undersökningar använder däremot metoder som lämpat sig till att beskriva fenomen i deras kontext, för att mot denna bakgrund presentera en tolkning som ger ökad förståelse för fenomenet.”* Baserat på denna kunskap har forskningsprocessen varit kvalitativ och inte kvantitativ.

3.1 Urvalskriterier för fallstudierna

Det har valts ut två kommuner att studera, Karlskrona kommun och Helsingborgs stad. Valet att arbeta med Karlskrona och Helsingborg kommun gjordes delvis från egen förkunskap, men kommunernas relevans till forskningsfrågorna och uppsatsens syfte undersöktes ur ett objektiva perspektiv. Helsingborg har en historia av innovation och hållbar utveckling och håller just nu på med större förändringar vilket gör det till en intressant stad för samtidens utveckling i kombination med kulturarv och historiska värden. Karlskrona är å andra sidan utpekad som världsarv av UNESCO vilket var det största kravet för att passa i vår fallstudie för att kunna göra jämförelsen. Kriterierna var också att det skulle finnas möjlighet till intervju med stads- eller bebyggelseantikvarie som har intressanta insikter och perspektiv av arbetet med kulturarv, kulturmiljö och historiska värden.

Vår initiala tanke var att studera tre konkreta fall i detaljplan. Detta övergick sedan till funderingar över att undersöka kulturvärden frikopplat från ett specifikt objekt. Denna idé blev mer övergripande och omfattande, vilket resulterade i två fallstudier istället för tre. Vi har

utgått från den tidsmarginal och förkunskap vi haft tillhanda. Vi är därmed medvetna om risken att det kan finnas andra kommuner som är bättre lämpade för undersökningen då vi inte haft möjlighet att undersöka ett större urval.

Flyvbjerg (2013) har skrivit en artikel med fem missförstånd om fallstudier, där författaren beskriver och korrigerar deras misstolkning. Flyvbjerg (2013) möter kritiken mot att det inte går att generalisera utifrån en enda fallstudie och att fallstudier är subjektiva. Denna bild beskrivs i artikeln som felaktig och att noga utvalda fallstudier och intensiv analys kan bidra med viktig vetenskaplig kunskap. Flyvbjergs (2013) slutsats är att det går att generalisera utifrån en enda fallstudie och att fallstudier kan vara centrala för vetenskaplig utveckling eller som ett komplement till andra metoder. Utöver det ovan nämnda är detta de fem missförstånd som beskrivs av Flyvbjerg:

“Missförstånd 1: Allmän, teoretisk (kontextoberoende) kunskap är mer värdefull än konkret, praktisk (kontextberoende) kunskap.

Missförstånd 2: Man kan inte generalisera utifrån ett enskilt fall; därför kan fallstudien inte bidra till den vetenskapliga utvecklingen.

Missförstånd 3: Fallstudien är mest användbar för att generera hypoteser, dvs. i det första steget av en total forskningsprocess, medan andra metoder är mer lämpade för hypotesprövning och teoribildning.

Missförstånd 4: Fallstudien innehåller en bias mot verifiering, det vill säga en tendens att bekräfta forskarens förutfattade meningar.

Missförstånd 5: Det är ofta svårt att sammanfatta och utveckla generella påståenden och teorier på basis av specifika fallstudier.” (egen översättning av Flyvbjerg, 2013, s.221) ⁶

⁶ *“Misunderstanding 1: General, theoretical (context-independent) knowledge is more valuable than concrete, practical (context-dependent) knowledge. Misunderstanding 2: One cannot generalize on the basis of an individual case; therefore, the case study cannot contribute to scientific development. Misunderstanding 3: The case study is most useful for generating hypotheses; that is, in the first stage of a total research process, whereas other methods are more suitable for hypotheses testing and theory building. Misunderstanding 4: The case study contains a bias toward verification, that is, a tendency to confirm the researcher’s preconceived notions. Misunderstanding 5: It is often difficult to summarize and develop general propositions and theories on the basis of specific case studies.”* (Flyvbjerg, 2013, s.221)

3.2 Intervju

Om intervju

Intervju som metod användes för att få insyn i och en djupare förståelse för hur olika tjänstepersoner och experter arbetar med kulturmiljöer och vad deras roll i processen är. Syftet har även varit att få förståelse för arbetsprocesser som inte framgår eller motiveras i styrdokumentet som granskats. Därmed har inga känsliga personuppgifter insamlats eller behandlats under arbetets gång.

Kvale och Brinkmann (2021, s.17) beskriver intervjun och själva samtalet som en forskningsmetod. Författarna introducerar den kvalitativa forskningsintervjun som en metod för att förstå personers synvinklar och ta till vara på deras erfarenheter. Kvale och Brinkmann (2021, s. 18) förklarar att: *“Forskningsintervjun bygger på vardagslivets samtal och är ett professionellt samtal; den är en intervju där kunskap konstrueras i inte-aktionen mellan intervjuaren och den intervjuade.”*

I våra fallstudier håller vi kvalitativa, semistrukturerade intervjuer där tjänstepersoner från kommunerna är respondenter. Semistrukturerad intervju innebär att intervjuaren bestämmer teman men svaren från respondenten är fria (Patel & Davidson, 2019, s.105). Frågornas ordning kan vara bestämd men denna ordning behöver inte följas. Det blir mera likt ett naturligt samtal och frågor kan vara antingen förutbestämda eller inte. Kvalitativ intervju är att upptäcka vad intervjuaren personligen tycker och tänker (Patel & Davidson, 2019, s.105). I intervjuerna har det använts både ett induktivt och deduktivt tillvägagångssätt (Johannessen m.fl., 2020, s.37).

Urval av respondenter

Intervjuerna genomfördes med tre olika respondenter som är följande:

Respondent 1 (2024): är bebyggelseantikvarie vid Karlskrona kommun. Intervjun hölls den 28 mars.

Respondent 2 (2024): är planarkitekt vid Karlskrona kommun. Intervjun hölls den 28 mars.

Respondent 3 (2024) : är stadsantikvarie vid kulturförvaltningen i Helsingborgs kommun. Intervju hölls den 26 mars.

Urvalet av Respondenter gjordes utefter kriterierna: att de har yrkesroll som är medverkande i planprocessen och arbetar med stadens kulturarv. Medverkande valdes även efter villigheten att delta. Vi sökte även Helsingborgs planarkitekt som för tillfället arbetar med en fördjupad översiktsplan. Vi fick svaret att avdelningen inte hade möjlighet att stötta ytterligare projekt under denna avsatta skriv period. Detta förklarar varför information från det perspektiv saknas i vår undersökning. Genom att hantera intervjumaterial från respondenter med likvärdiga grunder hade utfallet kunnat säkerställas ytterligare. Det finns därmed medvetenhet kring risk för obalans av utfallet. Svaren från deltagarna har kompletteras med en dokumentgranskning, vilket delvis möjliggör kontroll av tillförlitligheten genom att fastställa eventuella kopplingar eller skillnader mellan svaren och dokumenten. Detta stärker validiteten av undersökningen och ger ett mer tillförlitligt resultat. Respondenterna blev presenterade med möjligheten att förbli anonym under intervjun, vilket inte är något som önskats av respondenterna. I syftet att föra GDPR-riktig forskning har vi avidentifierat respondenternas namn. För att uppsatsens syfte ska uppfyllas har vi valt att referera till deras aktuella tjänst och tillhörande kommun.

Genomförande av intervjuerna och forskningsetiska överväganden

Vi valde att utföra semistrukturerade intervjuer för att förutsätta flexibilitet och skapa en avslappnad stämning med avspänt samtal. Det ger också en möjlighet till att följa upp respondentens svar och möjligheten till oväntade och spontana åsikter och teman. Intervjuerna varade cirka en timme och behandlar flera frågor om kulturarv och om respondenternas roll i olika processer för att få insyn i hur kommunen kan arbeta (se bilaga för intervjuguide). Intervjuerna genomfördes digitalt då vi inte hade möjlighet att utföra dem på plats. Respondenterna fick välja vilket digitalt medel som användes. I Helsingborg användes Zoom och i Karlskrona användes istället Teams. Ljudet från intervjuerna har spelats in med intervjupersonernas samtycke samt transkriberades i efterhand.

Ljudfilen spelades in på en enhet som endast en av oss hade tillgång till. Under arbetets gång har intervjumaterialet och det transkriberade materialet lagrats på en enhet som endast vi skribenter haft tillgång till. För att säkerställa noggrannhet i samband med att materialet

transkriberats, har det lyssnats igenom och jämförts med de inspelade originalfilerna för korrektur. Syftet med detta var att säkerställa att transkriberingarna och ljudfilerna stämde överens. Därefter raderades alla ljudfiler från alla enheter.

I syftet att säkerställa god forskningsetik och god forskningssed i uppsatsen följdes Vetenskapsrådets (2023) mall för hantering av detta, bland annat gällande avvägande mellan kunskaps- och integritetsintresse. Kvale och Brinkmann (2014, s.109) beskriver problematiseringen med att kvalitativa metoder kan komma att publicera privata uttalanden offentligt och att detta är etiska överväganden. Det har därmed varit viktigt att skydda deras privata integritet genom att endast använda nödvändig information (Kvale & Brinkmann, 2014, s.109). Detta är något som vi haft i åtanke både i formulerandet av intervjufrågor men även vid användandet av intervjumaterialet. I Vetenskapsrådets senaste upplaga av rapport om god forskningssed (2017, s.25) beskrivs att vikten av forskningen har tydligt syfte för att säkerställa kvalitet och tillförlitlighet. Inför intervjutillfällena fanns det tydligt syfte för vad som förväntades framkomma och möjliga felkällor kopplade till detta diskuterats tidigare i avsnittet (Vetenskapsrådet, 2017, s.25)

Inför intervjutillfället tilldelades samtliga respondenter informationsblankett, beskrivande innebörden av deltagandet och hur deras personuppgifter kommer att användas (Kvale och Brinkmann 2014, s.107-108). Samtliga respondenter skrev även under samtyckesblankett inför tillfället, säkerställande att informationen har tillgodosetts. För att hålla en god forskningsetik kopplat till intervjuerna har även *Den kvalitativa forskningsintervjun* av Kvale och Brinkmann (2014) studerats för att utöka den forskningsetiska metoden. Konfidentialitet beskrivs av Kvale och Brinkmann (2014, s.109) som den forskning som blir publicerad i överenskommelse med intervjupersonerna. Deltagande respondenter har godkänt transkriberingarna och har fått ta del av det färdigställda intervjumaterialet innan rapporten publicerades. Kvale och Brinkmann (2014, s.110) lyfter vikten av att överväga möjliga konsekvenser som kan uppkomma till följd av kvalitativa studier. Vi bedömer att forskningen formats för att minimera risker för konsekvenser och misstolkning, både genom förarbete och återkoppling till respondenter för godkännande.

3.3 Dokumentgranskning

Urval för dokumentgranskning

Olika kommunala planer har granskats och de valdes för att de visar på kommunernas strategier och underlag för hantering av kulturarv. Uppsatsen fokuserar på dokument från den kommunala översiktliga planprocessen och därför har inte alla dokument i Figur 1 (sen nedan) granskats närmare. Urvalet som gjorts är baserat på vilka kommunens lokala dokument är, deras aktualitet för forskningsfrågan och att de tillämpas i kommunens översiktliga strategier. Dokumenten som analyserats är aktuella översiktsplaner och kunskapsunderlag som är specifika för vald kommun. Urvalet har också bestämts utifrån att det ska vara motsvarande i de båda kommunerna. Det ska gå att jämföra innehållet och inte endast vilka dokument som finns. Alla dokument har varit tillgängliga utom Karlskronas kulturmiljöprogram från 1980 som ej gått att hitta samt regionala kulturmiljöprogrammet för Helsingborgs stad som varit nerladdningsbart men beskrivs på Länsstyrelsens webbplats. Helsingborgs äldsta aktuella bevarandeprogram är från 1991 och det senaste är i framtagande process. Utöver detta hittades inte heller Helsingborgs förra översiktsplan från 2010. Den pågående bevarande- och utvecklingsplanen för världsarvet i Karlskrona är av självklara skäl inte tillgänglig.

För reliabilitet och validitet i dokumentgranskning lades fokus på vem som skrivit dokumentet och vilka år de producerats. Det är även viktigt att informationen är konsekvent och trovärdig. Eftersom alla dokument kommer från myndigheter eller kommuner som varit med och tagit fram strategierna och riktlinjerna i dokumentet finns det en risk för partiskhet eftersom det är resultatet av vad de själva kommit fram till. På samma sätt, när det gäller urvalet av dokument, finns det en risk att inte all information är tillgänglig och att viss information endast presenteras internt inom kommunen. Annars har både text, sammanhang, syfte och bakgrund varit lättförståeliga i samtliga dokument.

Dokumentöversikt

Dokument för Helsingborg	Dokument för Karlskrona
<u>Översiktsplan 2021</u> (Helsingborgs stad, 2021) Lokalt styrdokument	<u>Översiktsplan</u> (Karlskrona kommun, 2023) Lokalt styrdokument
Översiktsplan 2010 (Helsingborgs stad, 2010) Inaktuellt lokalt styrdokument	Kulturmiljöprogram (Blekinge Museum, 1980) Lokalt styrdokument
<u>Natur- och kulturmiljöprogrammet</u> (Helsingborgs stads, 2018) Lokalt styrdokument	<u>Stadsmiljöprogrammet</u> (Karlskrona kommun & Gehl, 2022) Lokalt styrdokument
Aktuella bevarandeprogram från 1991 till program i utveckling (Helsingborgs stad, 2024). Lokalt kunskapsunderlag.	Bevarande- och utvecklingsplan för världsarvet (pågående) Lokalt styrdokument
<u>Stadsplan 2017</u> (Helsingborgs stad, 2017). Lokalt styrdokument.	<u>Förvaltningsplan för världsarvet</u> (Karlskrona världsarvsråd, 2023) Lokalt och regionalt styrdokument
Kulturmiljöprogram: Helsingborg (2006) (Länsstyrelsen, u.å) Regionalt kunskapsunderlag	<u>Fördjupat kunskapsunderlag för riksintresset för kulturmiljövård Karlskrona [K15]</u> (KVM forum AB, 2017) Lokalt och regionalt styrdokument
Regional kulturmiljöplan (Region skåne, 2021) Regionalt styrdokument.	Världsarvet Örlogsstaden Karlskrona strategi och handledningsplan (Länsstyrelsen, 2009) Regionalt styrdokument
	Nationell världsarvsstrategi (Riksantikvarieämbetet, 2019) Nationellt styrdokument
	Världsarvskonventionen (UNESCO, 1972) Internationellt styrdokument

Figur 1: Tabell som listar de uppmärksammade dokument som berör kommunernas arbete med kulturmiljöer.

Understrukna dokument har granskats närmare i fallstudien.

Genomförande av dokumentgranskning

Dokumenterna hämtades från kommunens eller Länsstyrelsens webbplats och analyserades genom kvalitativ textanalys. Kvalitativ textanalys beskrivs enligt Esaiasson m.fl. (2017, s.210) som en metod som hittar helheten i texten. Det innebär att läsa mellan raderna och hitta budskapet genom djupläsning. Genom kvalitativ textanalys tolkades materialet för att förstå betydelsen och innebörden. Vi har också använt oss av närläsning för att få en djupare förståelse av texterna. Brummet (2019) menar att *närläsning*, eller *Close Reading*, är en metod för litterär analys som innebär en noggrann och detaljerad undersökning av en text. Denna metod fokuserar på textens detaljer, såsom ordval, meningsstruktur, bildspråk, symbolik och

teman, för att hitta djupare betydelser och insikter (Brummet, 2019). I dokumentgranskningen har det använts både ett induktivt och deduktivt tillvägagångssätt (Johannessen m.fl., 2020, s.37). Detta genom att vi både har granskat dokumenten med förutbestämda sökord, men även sökt efter annan upplysande information.

Efter Vetenskapsrådets (2017, s.25) hänvisningar om kvalitet och tillförlitlighet har vårt empiriska material bearbetats noggrant och analytiskt samt fört diskussioner kring identifierade felkällor. Genom att arbetet är utformat med tydlig struktur, att det producerade materialet är nyskapande och hänvisar till tidigare teorier, skapas god kvalitet.

4. Resultat

I denna forskningsstudie redovisas resultaten från två fallstudier, en med Karlskrona kommun och en med Helsingborg kommun. Fallstudierna inkluderar en bakgrund, en dokumentgranskning och en intervjustudie i varje kommun. Här presenteras strategier och tankar de olika kommunerna har om kulturarv och kulturmiljöer. Innehållet skapar förutsättningar för att det sedan kan föras diskussioner kring skillnader, likheter och möjliga åtgärder för kommunerna. Syftet med att tillämpa fallstudier i resultatet är att undersöka vilken inverkan kulturarvet har i den kommunala översiktliga planprocessen och samla den information som beskrivs i styrdokumentet.

4.1 Fallstudie Karlskrona

4.1.1 Bakgrund Karlskrona

Karlskrona är en tätort och kommun i Blekinge län, med en area på cirka 1000 kvadratkilometer och ett invånarantal på cirka 66 400 (Nationalencyklopedin, 2023). Både invånarantalet och turismen har ökat i staden de senaste åren. Två olika museer, Blekinge tekniska högskola, försvarsmakten och staden som centrum för marinteknisk utveckling är några av de faktorer som bidrar till ökad turism och befolkning. Staden utsågs till världsarv år 1998 av UNESCO. I förvaltningsplanen uttrycks det att förhållandevis få rivningar har skett sedan staden blev utsedd till världsarv, stadsbilden från 1998 är nästintill intakt (Karlskrona Världsarvsråd, 2023, s.8). Stadens struktur beskrivs som kuperade skärgårdsöar som förbinds med smala passager. Stora utfyllnader har gjorts sedan staden byggdes i slutet av 1600-talet och med stadens ojämna topografi är många kvarter av olika storlek (KVM forum AB, 2017, s.12).

Staden grundades 1679 som örlogsstad. Kravet när staden byggdes var att skapa förutsättningar för flottans försörjning och uppfylla behovet av att skydda staden från angrepp. Samtidigt fanns krav på att staden skulle vara civil och representera landet som stormakt. Det

behövdes både en militäranläggning och en civil stad (KVM forum AB, 2017, s.10). Under etableringen av staden var Sverige en stormakt och det som blev Karlskrona var då beläget i centrum av det som då var Sverige. Uppbyggnaden av en ny örlogsstad gjorde att arbetare kom till Karlskrona och staden blev landets mest urbaniserade stad med 30 000 invånare år 1950 (KVM forum AB, 2017, s.10). När industrierna sedan började ta fart på 1970-talet drog en del av befolkningen sig tillbaka och på 1980-talet var invånarantalet det lägsta någonsin. På sent 1980-tal etablerades Blekinge Tekniska Högskola och andra stora arbetsgivare som gjorde att befolkningen återigen ökade. Under denna period har staden också växt norrut och utvecklat den civila stad som skapades från början (KVM forum AB, 2017, s.10).

4.1.2 Dokumentstudie Karlskrona

Karlskrona översiktsplan 2050

Ledord i framtagningen av planen har varit bland annat förtätning och förädling, funktionsblandning, förbättrad kollektivtrafik, effektivare infrastruktur och levande landsbygd (Karlskrona kommun, 2023, s.4). Planförslaget visar på att Karlskrona vill skapa fler bostäder, skapa förutsättningar för företag, utveckla kommunikationen och välfärdsverksamhet samt ta vara på natur- och rekreationsområden. Allt detta visar på en stor markanvändning där både prioriteringar och avvägningar kommer att behöva utföras. I planen beskrivs även att man vill skapa ett samhälle som anpassar sig till den föränderliga omvärlden (Karlskrona kommun, 2023, s.27).

Förtätning är ett begrepp som ständigt återkommer i planförslaget. Det beskrivs som en åtgärd som medför minskad energi och transport samt ger förutsättningar för både kommersiell och offentlig service. Kommunen uttrycker dock att detta inte får vara på bekostnad av grönområden, vilket endast resulterar i att ovanstående positiva konsekvenser förminskas och utvecklingen påverkas negativt. De använder också begreppet förädling vilket menar på att bevara och verka med det redan befintliga, både det gestaltade och funktionerna. Det menas att planen till stora delar utgår från den befintliga bebyggelsestrukturen och vill främja ett effektivt sätt att både förtäta, förädla och bevara (Karlskrona kommun, 2023, s.31).

I förhållande till kulturmiljön menar kommunen också att det finns behov av ett fördjupat kulturmiljöunderlag som ger underlag för hela kommunen. Underlagen som finns idag är från 1980-talet och bristen på uppdatering gör att plan- och byggprocesser ofta försvåras och försenas (Karlskrona kommun, 2023, s.198). De menar också att vissa äldre detaljplaner behöver uppdateras för att främja kulturmiljövärdena och att exploatering vid riksintressen för kulturmiljö borde stärka riksintresset. Utöver kulturmiljöprogram ska kommunen också ta fram en bevarande- och utvecklingsplan för världsarvet tillsammans med berörda parter. Det beskrivs att det är av vikt att arbeta med att sprida kunskap om världsarvet och utveckla det som besöksmål (Karlskrona kommun, 2023, s.195). De menar att besöksnäringen, som i kommunen visar på potential till utveckling, frodas av kulturhistoriska miljöer (Karlskrona kommun, 2023, s.232). De beskriver hur den sociala hållbarheten är viktig och kan främjas genom att nya byggnader anpassas till befintliga strukturer för att bevara identiteten och skapa sammanhang. Ytterligare en strategi för den sociala hållbarheten är att målpunkter sätts i flera områden och skapar identitet utifrån platsens unika förutsättningar för att minska segregation och integrera alla områden (Karlskrona kommun, 2023, s.278-279).

Översiktsplanen innehåller 11 fördjupningsområden där det mer ingående beskrivs hur varje områdes utveckling ingår i planförslaget. Alla fördjupningsområden tar upp utvecklingsstrategin samt mark- och vattenanvändning där bebyggelse, verksamheter, infrastruktur och grönområden ingår (Karlskrona kommun, 2023). Under rubriken mark- och vattenanvändning ingår även beskrivningar om vilka värden i området som man behöver ta hänsyn till. Där nämns bland annat riksintresse för kulturmiljövård eller världsarv, kulturmiljövärden, landskapsbild, fornlämningar samt fornminnen. Efter det presenteras en konsekvensbedömning som identifierar vilka intressen som kan riskera att drabbas av betydande miljöpåverkan till följd av planförslaget. I konsekvensbedömningen tas även miljö, sociala, och ekonomiska konsekvenser upp (Karlskrona kommun, 2023).

Här är en sammanfattning av några beskrivningar i förhållande till kulturmiljö som framställs under fördjupningsområdena. Det beskrivs att förtätning behöver ta hänsyn till kulturmiljön och behöver samspela med de historiska strukturer och bebyggelser som ingår i världsarvet

och som karaktäriserar staden (Karlskrona kommun, 2023, s.43-45). Stadens kulturmiljöer beskrivs vara betydelsefulla för stadens identitet, både för invånare och besökare. Dessa miljöer tillför mycket till stadens attraktivitet. De beskrivs som goda resurser till både fysiskt och psykiskt välbefinnande, men är också betydande som ekonomiskt värde. Planförslaget avser stärka de kulturmiljöer som finns och inte skada värdet på världsarvet (Karlskrona kommun, 2023, s.48). Det finns exempel i fördjupningsområdena där det beskrivs hur kulturhistoriska värden ska *“tas i hänsyn så långt det går”*. Exempelvis beskrivs det på ett ställe att det finns dalgångar i området som är viktiga att bevara, men i nästa mening beskrivs det att dessa kommer att tas i anspråk trots negativ påverkan. Detta för att det bidrar till en positiv utveckling för användning av infrastruktur och service (Karlskrona kommun, 2023, s.63). Under sociala konsekvenser menas att det finns behov av att skapa eller förstärka identiteter i områdena. Att vidareutveckling eller utveckling i enlighet med det finns främjar identiteter som bidrar till social hållbarhet. Tanken är att värdena inte bara ska bevaras och förädlas utan också förstärkas och framhävas (Karlskrona kommun, 2023).

1998 antogs Örlogsstaden Karlskrona på UNESCOs världsarvslista. I Karlskrona finns ett världsarvsråd som behandlar bevarande, utveckling, tillgänglighet, delaktighet samt besöks- och näringsliv för världsarvet. Världsarvsrådet har en styrgrupp och en ledningsgrupp med representanter från kommun, statlig myndighet, museum, högskola och privata företag (Karlskrona kommun, 2023, s.199). 2019 tog även Riksantikvarieämbetet fram en världsarvsstrategi som styr arbetet kring världsarvet i Sverige. Kommunen menar på att denna strategi är viktig att följa för att strukturera utvecklingen för framtiden. Strategin används också för att strukturera planer i organisationer, bland annat i världsarvsrådet. Länsstyrelsen har huvudansvar för världsarvet regionalt och nationellt tillsammans med Riksantikvarieämbetet som har ansvar för kulturella världsarv nationellt (Karlskrona kommun, 2023, s.199).

Världsarvet ses som en ekonomisk tillgång i staden genom turism, investeringar och attraktiva arbetsmöjligheter, samtidigt som den också stärker den dagliga livsmiljön och upplevelsen av historien. Den används också för att hjälpa till att visa på den identitet kommunen vill skapa, *“Staden i havet”* (Karlskrona kommun, 2023, s.200). Kommunen beskriver att de vill använda vattnet som en identitetsbärare och attraktionskraft i utvecklingen (Karlskrona kommun, 2023, s.38).

Det beskrivs i översiktsplanen att det är Riksantikvarieämbetet tillsammans med Länsstyrelsen som beslutar om riksintressen för kulturmiljövård samt uppdaterar underlaget om dessa områden. Dessa underlag menar att exploatering vid riksintressen ska stärka värdena och avvägningar för negativ påverkan görs vid varje enskilt fall. Kommunen påpekar att de vill ta hänsyn till riksintresset för kulturmiljövård när de exploaterar, men eftersom det innefattar stora delar av staden kommer stora delar av utvecklingen ske i anslutning till det (Karlskrona kommun, 2023, s.197). I översiktsplanen beskrivs också verktyget HIA (Heritage Impact Assessment) som används för att utvärdera påverkan på det grundläggande värden för världsarvet vid större exploateringar (Karlskrona kommun, 2023, s.200).

Utöver världsarv, riksintressen och kulturmiljö nämner översiktsplanen också ett par andra viktiga historiska värden. Byggnadsminnen är en kulturhistoriskt värdefull byggnad, miljö eller anläggning som skyddas genom att bli förklarad som byggnadsminne. Skyddsbestämmelser bestäms efter varje enskilt minne men används för att bevara historien, skapa förståelse och ge människor sin rätt till kulturarvet. Landskapsskydd är ett skydd som vid bebyggelse och exploatering reglerar och förhindrar negativ påverkan på landskapsbilden. Detta skydd får stöd från naturvårdslagen (Karlskrona kommun, 2023, s.313-314).

Fördjupat kunskapsunderlag för riksintresset för kulturmiljövård Karlskrona [K15]

Det fördjupade kunskapsunderlaget är ett dokument som är avsett för att ge information och kunskap om hela riksintresse Karlskrona. Underlaget innefattar redogörelse av lagar i förhållande till riksintresset, historisk bakgrund samt analyser och aspekter i riksintresset som är av särskild betydelse. Det ska generera en helhetsbild och en förståelse för hur riksintresset kom till, riksintressets värde och varför det är utsett som riksintresse, samt var riksintresset finns och hur det ser ut. Underlaget är beställt av Länsstyrelsen i Blekinge län och utfört av KVM forum AB, ett konsultföretag som är specialiserat på kulturmiljö- och kulturarvsrelaterad samhällsutveckling (KVM forum AB, 2017). Riksintressen för kulturmiljövård speglar historisk framväxt i Blekinge och Sverige. Det är miljöer där historien framträder tydligt och är lätt att

avläsa. De ska visa på samhällets historia som varit en viktig del av samhällsutvecklingen. Det är områden som också förändras i takt med samhället men som har särskilda kulturhistoriska värden och medför särskild påverkan vid ändrad markanvändning (KVM forum AB, 2017, s.4).

Motiv till att Karlskrona klassificeras som riksintresse:

“Residensstad, svenska flottans huvudstation sedan 1680-talet och en av Europas bäst bevarade exempel på örlogsstad som genom påkostad arkitektur, tekniskt innovativa anläggningar och den ståndsmässigt anlagda civila staden med omgivande befästningar och försörjningssystem visar på den svenska stormaktstidens ambitioner att utöka och upprätthålla en maktställning i Europa och runt Östersjön.” (KVM forum AB, 2017, s.6)

Kunskapsunderlaget innehåller rubriken *“Miljöns riksintressanta värde”* som beskriver varför, och vilka kvaliteter Karlskrona har som riksintresse. Vad det är som utgör värdet, utöver det som nämns ovan. Den bevarade örlogsstaden fungerar som inspirationskälla till andra europeiska städer med samma syfte och visar på Sveriges historia som stormakt. Stadens stadsplan visar en stark struktur av 1600-talets stadsplaneideal och är tydligt läsbar. Statsmakten hade stort inflytande över stadsplanerna under denna tid, med raka gator och stora torg vilket tydligt visar på stadens och landets historia (KVM forum AB, 2017, s.13).

I slutet av KVM forums underlag finns en bedömning av riksintressets känslighet och tålighet. Där beskrivs vilket inom riksintresset som man behöver ta hänsyn till eller vad som är känsligt för vilka förändringar. Det kan vara platser som är känsliga för nybyggnation eller tillskott. Platser där kompletterande byggnader behöver placeras eller utformas på ett specifikt sätt, eller där det behöver anpassas till befintliga byggnader. Det finns även ett exempel som menar på att platsen är känslig för förändring som minskar förståelsen av platsen (KVM forum AB, 2017, s.38-39).

Stadsmiljöprogram

Karlskronas stadsmiljöprogram har namnet *Strategi Karlskrona 2022*. Strategins tänkta användningsområde är att verka som beslutunderlag för beslut om förändring i stadskärnan (Karlskrona kommun & Gehl, 2022, s.3). Syftet är att strategin ska komplettera kommunens övriga planeringsdokument som ger underlaget för kommunens utveckling av stadskärnan. Eftersom förutsättningarna för staden förändrats behövde strategin uppdateras trots att grunderna av strategin från 2007 fortfarande är aktuella (Karlskrona kommun & Gehl, 2022, s.6).

Strategin är indelad i fyra fokusområden där fokusområde 1. *Staden i havet*, behandlar identitet, kulturmiljöer och världsarvet. Fokusområde 1 fokuserar både på kulturmiljöerna och världsarvet, men även identitetsskapandet för "*Staden i havet*". Detta område påpekar hur kulturmiljöer och världsarvet bör lyftas och användas som den tillgång den är för stadsutvecklingen. Bevarande och utveckling ska tillsammans skapa staden.

Rekommendationerna för stadskärnan är att lyfta, stärka, och bevara identitetsmarkörer, som speciella vyer vid vattnet, kulturhistoriskt värdefulla stråk och historiska spår. Vidare också utveckla policys med detta fokus och beakta miljöerna vid detaljplaner och bygglov (Karlskrona kommun & Gehl, 2022, s.12). I syftet med identitetsskapande beskriver strategin att områden längs vattnet bör bevaras, tryggas och tillgängliggöras. Det innefattar också att bevara och utveckla vyerna och sikten mot vattnet, samt inkludera vattnelement i hela stadskärnan. Målet är att förstärka och bevara känslan av att vara på en ö (Karlskrona kommun & Gehl, 2022, s.15-16).

De andra fokusområdena är: 2. Nära till allt, 3. Den attraktiva staden och 4. Staden som mötesplats (Karlskrona kommun & Gehl, 2022, s.5). Fokusområde 2 handlar om stadens rörelse och transport, med fokus på att göra stadskärnan tillgänglig för alla, minska biltrafiken och förbättra för gång- och cykeltrafikanter. Fokusområde 3 söker en stad där ytorna används på ett effektivt sätt och där den fysiska miljön anpassas efter vistelse, särskilt till fots, för ett berikat stadsliv. Dessutom inkluderas fokus på mer grönska och en miljö som är levande och full av upplevelser för alla. Fokusområde 4 behandlar rollen stadskärnan har som mötesplats,

besöksmål och plats för verksamheter och arbete. Detta område berör också aktiviteterna i staden och deras förutsättningar (Karlskrona kommun & Gehl, 2022, s.8-9).

Världsarvet Örlogsstaden Karlskrona förvaltningsplan 2023-2028

Förvaltningsplanen är världsarvsrådets strategier och riktlinjer för bevarande och utveckling av världsarvet. Planen innehåller aspekter om världsarvet som används för organisationernas övergripande strategier och mål (Karlskrona Världsarvsråd, 2023, s.5). Förvaltningsplanens vision är att fungera som en gemensam inspirationskälla för alla inblandade organisationer. Syftet är att samverka för att förvalta och vårda världsarvet, ta tillvara på världsarvet som resurs, stärka världsarvets roll både regionalt och lokalt och använda den för hållbar utveckling. Planen ska fungera för att underlätta gemensamma beslut (Karlskrona Världsarvsråd, 2023, s.20-21).

Världsarvsrådet är en grupp med representanter från flera olika organisationer. Dessa representanter har ansvar för världsarvet inom sin organisation. Syftet är att rådet ska skapa förutsättningar för hållbar förvaltning och utveckling av världsarvet. Rådet ska sammanställa gemensamma riktlinjer som sedan följs upp inom de olika organisationerna. Den nationella världsarvsstrategin menar på att alla världsarv borde ha ett världsarvsråd och en världsarvssamordnare. Denna samordnare ansvarar för samordning mellan lokala och regionala arbeten. Syftet är att på lokal och regional nivå se till att världsarvsarbetet fungerar effektivt. Det är denna samordnare som bestämmer när möten med världsarvsrådet och beredningsgruppen ska äga rum. Karlskronas beredningsgrupp finns för att stödja världsarvssamordnaren vid etablering av insatser och riktningar för rådets gemensamma arbete. Denna grupp ansvarar också för att återföra information från förvaltningens dokument i sin egen organisation (Karlskrona Världsarvsråd, 2023, s.18). UNESCOs Världsarvskonvention menar att alla länder ska skydda världsarven genom sin egen lagstiftning. Världsarven har i Sverige ingen egen lag utan skyddas genom delar från flera olika lagar, bland annat Plan- och bygglagen, Miljöbalken, Kulturmiljölagen (Karlskrona Världsarvsråd, 2023, s. 15).

För att kunna ta tillvara på världsarvet och förutsättningarna detta medför krävs samverkan där olika organisationer ansvarar för olika roller. Länsstyrelsen ansvarar för statligt arbete och som kontaktlänk till nationella parter. De ska ha uppsikt över hela regionen, ha koll på nationella lagstiftningar och utföra tillsyn vid utveckling. De utför även avstämningar med UNESCO regelbundet. Region Blekinge arbetar på en regional nivå och kan bidra till arbete med världsarvet genom regionala strategier. Karlskrona kommun arbetar med samhällsplanering och utveckling och är en beslutsfattande myndighet. Olika muséer bidrar med kunskapsutveckling, forskning och som besöksmål för världsarvet. Statens fastighetsverk, fortifikationsverket, försvarsmakten och SAAB Kockums är ytterligare några organisationer som påverkar och bedriver något form av arbete med världsarvet. Föreningen Gamla Karlskrona och Varvshistoriska engagerar sig för världsarvet och är därmed en del av beredningsgruppen. Blekinge tekniska högskola bedriver utbildning inom områden som är relevant för världsarvet. Alla dessa organisationer bidrar på olika sätt till Karlskrona som världsarvet (Karlskrona Världsarvsråd, 2023, s.22-23).

Världsarvets värde är baserat på UNESCOs kriterier där Karlskronas världsarv uppfyller två av tio kriterier. Första kriteriet är att det är ett välbevarat exempel på en örlogsstad och fungerar som inspiration till efterkommande städer. Andra kriteriet är att Karlskronas örlogsbas är den mest välbevarade av de kvarvarande och illustrerar den betydande roll och avgörande faktor den hade under sin tidsperiod. Utöver kriteriet är staden autentisk vad gäller utformning, läge, material och funktion. I hamnområdet har mycket restaurerats och återanvänts. Stora delar är bevarade och platsen har fortfarande en stark roll som marinhamn, vilket ytterligare bidrar till stadens autenticitet (Karlskrona Världsarvsråd, 2023, s.9).

Förvaltningsplanen är indelad i fyra teman där varje tema innehåller några olika fokusområden. Första temat är *förvaltning och utveckling*. Detta team handlar om bevarande av världsarvets unika värde samtidigt som staden behöver utvecklas för samtiden och framtiden. Att det behövs en balans mellan bevarande- och utvecklingsfrågor. Arvet ses som en förutsättning för hållbar utveckling och en faktor för människors välbefinnande och goda livsmiljö. För att ovanstående ska kunna uppnås betonas det att det krävs en kunskap och en gemensam

målbild, samt utveckla samverkan och stöd från kommunala planer och program (Karlskrona Världsarvsråd, 2023, s.26-27).

Det andra temat är *bildning och delaktighet*. Här poängteras vikten i att sprida kunskap och öka medvetenheten om världsarvets unika värde. Kunskap ska inte bara utvecklas hos allmänheten utan också höja kompetensen hos arbetare (Karlskrona Världsarvsråd, 2023, s.30-31). I detta tema beskrivs också världsarvets inverkan för social hållbarhet. Världsarvet beskrivs som en resurs för delaktighet, respekt och social sammanhållning. Alla ska ha möjlighet att ta del av världsarvet (Karlskrona Världsarvsråd, 2023, s. 32).

Det tredje temat är *kommunikation och tillgängliggörande*. Detta tema pekar på vikten i samlad och tydlig kommunikation som skapar en effektiv utveckling och gör att världsarvet blir tillgängligt för alla (Karlskrona Världsarvsråd, 2023, s.34). Här påpekas också det positiva med att arbeta med innovationer genom att exempelvis använda digitalisering för tillgänglighet (Karlskrona Världsarvsråd, 2023, s.39).

Det fjärde och sista temat är *Örlogsstaden Karlskrona som motor i lokal och regional utveckling*. Här betonas det hur bevarande måste förenas med social välfärd och hållbar tillväxt. Detta tema beskriver hur världsarvet används för att nå sociala- och ekonomiska hållbarhetsmål. Det fjärde temat menar på att världsarvet kan användas som kulturell magnet för tillväxt, för arbetstillfällen och ekonomisk tillväxt. Samtidigt som det bidrar till regionens attraktivitet, skapar en hållbar turismutveckling med hänsyn och förutsättningar från världsarvets unika värde (Karlskrona Världsarvsråd, 2023, s.42-43).

4.1.3 Intervjustudie Karlskrona

Respondenterna och planprocessen

En intervju har utförts med två tjänstepersoner i Karlskrona kommun. I den digitala medverkade två respondenter: bebyggelseantikvarien som kommer benämnas som Respondent 1 och planarkitekten som kommer benämnas som Respondent 2. Respondent 2 (2024) beskriver att tjänsten som planarkitekt främst är riktad mot detaljplanearbete, men att det även ingår arbete med översiktsplanering och generell stadsutveckling. Arbetet som bebyggelseantikvarie riktar sig främst mot planavdelningen och bygglovsavdelningen, men det förekommer att arbetet sträcker sig till andra avdelningar när frågor om kulturmiljöer uppkommer (Respondent 1, 2024).

Respondent 2 driver som planarkitekt planprocessen och har därför en central roll. Respondent 1 (2024) beskriver att bebyggelseantikvarie vanligtvis är involverad i planprocessen när det behövs då planarbetet berör kulturmiljöfrågor. Respondenten menar att planen framöver är att bli inblandad tidigare i planprocessen för att kunna bedöma vad som behöver utföras och vilka utredningar som behövs. Eftersom kommunen är ett världsarv är bebyggelseantikvarie involverad relativt mycket, vilket Respondent 1 själv uttrycker är av betydelse. Respondent 1 (2024) fick frågan om vem som bestämmer till vilken grad som bebyggelseantikvarie blir inblandad i processen. Till svar menar respondenten att bebyggelseantikvarie inte tillhör samma avdelning som till exempel planarkitekter och är därmed inte delaktig i deras avdelningsmöte när planer startas upp. Istället informerar, i detta fall, planavdelningen och planarkitekterna bebyggelseantikvarien när en plan är på gång som kan behöva dennes involvering.

För tillfället driver Respondent 1 ett större projekt där även Respondent 2 är delaktig. Syftet med detta arbetet är att göra en "*Bevarande och utvecklingsplan för världsarvet Örlogsstaden Karlskrona*" som ska bli ett tematiskt tillägg till översiktsplanen. Arbetet pågår just nu och planen ska ut på samråd under 2024. Projektet inleddes 2023 och förväntas pågå till och med 2025 (Respondent 1, 2024).

Mångfald av intressen

En fråga i intervjun berörde om det kan och brukar uppkomma intressekonflikter inom planeringen, speciellt i kopplingen mellan stadsutveckling och kulturellt bevarande.

Respondent 1 (2024) svarar att det alltid finns många olika intressen som bör sammanvägas i stadsutvecklingen. I planeringssammanhang görs en sammanvägning av de olika intressen som finns. Om detta lyfter respondenten:

“I ett plansammanhang och i en stadsutvecklingsfråga så är det ju alltid en mängd olika intressen som ska sammanvägas. Då är det ju en sammanvägning som måste göras och ibland så kanske kulturmiljö får ta en stor del och ibland kanske kulturmiljö får stå tillbaka till viss del på grund av ett annat intresse väger tyngre.” (Respondent 1, 2024)

Respondent 1 (2024) undviker att kalla dessa för konflikter utan lyfter dessa händelser som avvägningar. Att det alltid sker avvägningar i arbetet fast att det inte alltid borde beskrivas som konflikter. Vidare exemplifierar Respondent 2 (2024) i vilka planprocesser som avvägningar kan förekomma, exempelvis vid förtätningsarbete, där kulturmiljö är starkt förankrat.

Respondenten tillägger sedan att de diskussioner som främst förekommer bygger på att exploatören och kommunen har olika intressen. Det handlar om frågor kring skala och volymer i befintliga miljöer, där kommunen menar att miljön inte tillåter bebyggelse av den storskalighet som exploatören önskar. Utöver det beskrivs försvarsmakten som en av intressenterna i planarbetet. Försvarsmakten har ett ytterst stort intresse, antyder Respondent 2 (2024), men menar också att deras intressen inte väger högre än något annat utan att det är ett av många intressen som ska vägas in i planeringen. Under intervjun framställs medborgaren som en intressent och att det kan förekomma mycket motstånd mot utveckling utanför planprocessen och i stadens centrum.

Nybyggnation och utveckling

Efter frågan om det finns någon särskild motivation till varför nybyggnation och förtätning sker i Karlskrona beskriver Respondent 2 (2024) att det för tillfället sker mycket i staden. Detta gör att det finns ett behov av fler bostäder och ökad befolkningsmängd för att verksamheten ska kunna fortsätta att expandera. Respondent 2 (2024) säger:

“[...] Vi har många stora företag som expanderar väldigt mycket. Vi har ingen lågkonjunktur för tillfället. Vi har den enda marinbasen i Sverige. Det händer såklart jättemycket också med Nato och hela den här försvarsbiten ser ut. Och vi har även Saab som tillverkar diverse olika fartyg [...] Plus att vi har många andra stora verksamheter också industrier som utvecklar. Det går jättejättebra för dem [...] Så att just nu är det ett högtryck för att det ska hända saker i kommunen just med bostäder. För att vi ska kunna få hit mer folk för vi behöver expandera.”

Det finns även en önskan om att folk ska bosätta sig inom kommunen istället för att pendla. Det gör att det finns motivation till att bygga goda och nya boendemiljöer för att folk ska trivas (Respondent 2, 2024).

Under intervjun frågades respondenterna om hur nybyggnationen i staden speglar stadens identitet och kulturarv, samt om detta är något som planeras med avsikt eller sker oavsiktligt. Till detta svarar bebyggelseantikvarien:

“Anpassningskravet finns ju alltid. Det finns ju inskrivet i plan och bygglagen. Och sen finns det väl ambitioner hela tiden att bygga innovativt och med en innovativ arkitektur som man alltid har gjort i den här staden.” (Respondent 1, 2024)

Ett exempel som tas upp är nybyggnation på Kilströmskaj som har influenser från världsarvet. Respondenten tillägger att det på vissa platser finns ambition att bygga i förhållande till tradition. Respondent 2 (2024) håller med och tillägger att de även identifierar vilka värden som finns runt omkring på platsen och vilka av dessa som är viktiga att ta med sig i byggnationen. Respondent 1 (2024) svarar:

“Men det här med att spegla historien också, det är ju, vi är ju väldigt måna om att man ska bygga någonting som speglar vår tid. Ja, att man ska bygga någonting som representerar den tid som vi lever i och inte bara för att man bygger i en världsarvstad så måste man ju kunna bygga modernt också.”

Respondent 1 (2024) blir frågad om viss nybyggnation kan påverka stadens position som världsarv. Respondenten menar att det ska mycket till för att en förändring ska ha tillräckligt stor påverkan för att världsarvet ska vara hotat. Respondenten nämner att det finns en lista över hotade världsarv och att det tidigare i Karlskrona har förekommit diskussioner vid förändringar som kan utgöra ett hot mot världsarvet. Vidare lyfter respondenten att på grund

av världsarvet, är staden och den planerade utvecklingen mer bevakade av Riksantikvarieämbetet och UNESCO. Utöver det tillkommer ingen annan lagstiftning än de allmänna. Respondent 1 (2024) förklarar att "[...] och då, om man ser på världsarvet som helhet så är det ju framförallt vårt riksintresse för kulturmiljövården som regleras". Respondent 2 (2024) tillägger att det i Karlskrona är ovanligt att gamla byggnader rivs för att ge utrymme för nybyggnation. När planarbete görs, sker det oftast på en tom tomt i staden och inte till följd av rivningar. Respondenten menar att det kan hända att byggnader rivs, men att det framförallt byggs på exempelvis parkeringsplatser eller tomma obebyggda tomter.

Under intervjutillfället frågades respondenterna om bevarandet av kulturarvet, utöver världsarvet. Respondent 1 (2024) menar att:

"Det här att det är ett världsarv. Det är ju liksom en utnämning som ligger lite utöver allt annat. Låt säga att vi skulle ta bort den utnämningen eller att vi aldrig fick den. Så har vi ju den här unika miljön i alla fall som som skyddas av av den här lagstiftningen som vi hanterar vårt världsarv med. Och som sagt så är det ju riksintresset för kulturmiljövården som är i stort sett samma avgränsning som världsarvet. Så det är det vi hanterar och ser till så att det inte blir någon påtaglig skada på vårt riksintresse."

Arbetet som utförs görs därmed i grund och botten för att inte skada riksintresset. Det framkommer även att Karlskronas turism har fått ett lyft tack vare att staden blivit invald till UNESCOs lista för världsarv. Respondent 1 (2024) lyfter hur viktigt det är att uppmärksamma stadens kulturmiljöer, vilket är något Karlskrona kommun ständigt arbetar med. Detta menar respondenten är viktigt för att allmänheten, fastighetsägare och exploatörer ska se värdena i miljöerna.

HIA - Heritage Impact Assessment

Respondent 2 (2024) beskriver att de tillsammans med Länsstyrelsen har utvecklat checklistor som en form av *“konsekvensbeskrivning”* för åtgärdernas påverkan på världsarvet. Denna checklista kallas Heritage Impact Assessment. Kommunen använder checklistan som metod för att förhålla sig till områden, analyser och planförslag som kan behöva särskild undersökning på grund av världsarvet. Respondent 1 (2024) tillägger att HIA främst används vid större projekt i samhällsutvecklingen. Så här beskrivs HIA i kommunens översiktsplan:

“Vid större exploateringar som kan anses påverka världsarvets värden använder Karlskrona kommun i samverkan med Länsstyrelsen verktyget HIA (Heritage Impact Assessment) för att utvärdera påverkan på grundläggande värden i världsarvet.” (Karlskrona kommun, 2023, s.200)

Vidare lyfter respondenten att de har en mindre version av HIA som de använder i alla detaljplaner inom världsarvet, vilket är ovan nämnd checklista. Syftet med detta är att försöka beräkna hur planen kan påverka världsarvets värden. Främst är listan en metod för dem själva för att se till att de tar hänsyn till alla delar. Länsstyrelsen får i tidigt skede ta del av checklistan och resultatet (Respondent 1, 2024).

Medborgardeltagande

Respondenterna frågades kring medborgarnas engagemang och medborgardialogen i planprocessen. Respondent 1 och Respondent 2 lyfter olika förslag på hur detta hanteras. Respondent 2 (2024) börjar med att nämna att det görs en social konsekvensanalys i detaljplaneprocessen. Respondenten tar också upp att deras arbete med bevarande av platsens och stadsdelens egen karaktär skapar social hållbarhet. Respondent 1 (2024) lyfter att inbjudan till samrådet bidrar till social hållbarhet då alla som önskar får komma till tals, diskutera och ställa frågor. Viktigt att tillägga är att kommunen är noggrann med att tydligt redogöra för motiveringarna som finns med utvecklingsplanen och att de öppnar upp för synpunkter. Respondent 1 (2024) tillägger att det i motiveringarna resoneras kring kulturmiljöfrågor som behandlas i planen. Bedrivandet av medborgardialog görs framförallt i samband med detaljplanering i en planeringsprocess.

4.2 Fallstudie Helsingborg

4.2.1 Bakgrund Helsingborg

Helsingborg är en tätort och kommun i Skåne län. Beläget vid Öresund i Skåne mellan Göteborg och Malmö. Kommunens areal är ca 344 kvadratkilometer med ett invånarantal på 151 306 invånare. Staden är viktig för handel, transport och industri. Den har en stark koppling till havet och hamnen. Gatunätet i stadskärnan är främst av medeltida karaktär. Men staden är uppbyggd under en lång tid med flera tidsepoker, med en bebyggelse från främst 1800- och 1900-talet (Nationalencyklopedin, 2023).

Helsingborg grundades i början av 1000-talet av den dåvarande kungen av Danmark. Han byggde en borg där, Landborgen, som staden sedan växte fram runt. På 1530-talet förstördes många byggnader efter reformationen, samt under 1600-talets krig mot Sverige. Staden återuppbyggdes under 1700-talet samtidigt som befolkningen ökade under etableringen av industriella verksamheter. Ända fram till mitten av 1800-talet var det framförallt nedanför landborgen och området vid strand och hamn som bestod av bebyggelse. I slutet av 1800-talet etablerades järnväg, samtidigt som hamnar och industri fortsatte växa vilket bidrog till staden tillväxt. Efter det har staden fortsatt växa och utvecklas med bostäder, verksamheter, hamnar och transportinfrastruktur (Helsingborgs stadslexikon, u.å.).

4.2.2 Dokumentstudie Helsingborg

Översiktsplan 2021

Den 14 december 2021 antogs den senaste översiktsplanen av Helsingborgs kommunfullmäktige (§257) (Helsingborgs stad, 2021, s.1). Helsingborgs stad (2021, s. 16) menar att syftet med översiktsplanen är att framföra en beskrivning av hur markanvändningen ska planeras för att möta alla behov som förutses finnas 2050. Vidare beskriver Helsingborgs stad (2021, s.16) att den fysiska utvecklingen i planen ska framföra en strategisk riktning som kommer leda till en social, ekonomisk och ekologisk hållbarhet i Helsingborg. Målet är även att bibehålla en god livskvalitet. Styrdokumentet ger underlag för hur allmänintresset ska bedömas (Helsingborgs stad, 2021, s. 66). I översiktsplanen framgår det att allmänintresset beskrivs i Plan-och bygglagen och Miljöbalken (Helsingborgs stad, 2021, s. 71)

Denna tillväxt har skapat utmaningar för staden. Därmed är den huvudsakliga visionen för Översiktsplan 2021 att *”vägleda en hållbar tillväxt för staden. Det omfattar en hållbar ekologisk utveckling såväl som social och ekonomisk”* (Helsingborgs stad, 2021, s.4). Helsingborgs stad (2021, s.50) betonar senare att det finns framtidsutsikter för att fortsätta stärka stadens attraktivitet regionalt, nationellt och internationellt. De menar att stadens tillgångar av natur-och kulturmiljöer är en viktig attraktionskraft i utvecklingen av Helsingborg som naturlig mötesplats. Helsingborgs stad (2021, s.74) beskriver att mer tillgängliga kulturmiljöer skapar attraktiva, personliga besöksmål som kan öka turismen i staden.

I styrdokumentet diskuteras kommunens mål för framtida bebyggelsestruktur (2021, s.16). Bland annat nämns att ny bebyggelsestruktur ska placeras i stationsnära lägen för att främja hållbart resande. I tätorterna ska det även förberedas struktur för verksamheter och kommersiell service. Syftet med denna satsning är att förbereda kommunen för kraftig tillväxt samt långsiktig sammanbyggnad mellan tätorter och centralorten (Helsingborgs stad, 2021, s.16). Man bedömer att det kommer att krävas 3800 nya bostäder då staden förväntas nå cirka 190 000 invånare år 2050 (Helsingborgs stad, 2021, s.18).

I utvecklingsplanen för kommunens näringsliv diskuteras kulturmiljöernas plats i planeringen (Helsingborgs stad, 2021, s. 26-27). Här anges att kopplingen mellan näringsliv och byggnation är stark då stadens näringsliv är brett och kräver verksamhetsområden och byggnader som tillgodoser verksamheter med olika ändamål. Helsingborgs stad (2021, s. 74) lyfter åtgärder som tas för att utbyggnadsarbete inte ska påverka exempelvis kulturmiljö. De menar att byggnationen ska prioriteras. Som effekt av detta menas förtätning i befintliga verksamhetsområden bli mer efterfrågat, men även att den negativa påverkan som en snabbare utveckling kan ha på bland annat kulturmiljön minskar. En annan åtgärd som lyfts i styrdokumentet är att de nya verksamhetsområdena ska planeras och placeras på ett hänsynstagande sätt till platsens natur- och kulturvärden (Helsingborgs stad, 2021, s 74).

I Översiktsplan 2021 finns det ett eget avsnitt för utvecklingsinriktningar inom Kulturmiljö. I detta avsnitt lyfts stadens kulturmiljöer som viktiga tillgångar för skapandet av kommunens identitet och som en avgörande faktor för attraktivitet (Helsingborgs stad, 2021, s.34).

"Det finns en stor bredd av miljöer och byggnader med höga kulturvärden som vittnar om Helsingborgs framväxt, inte minst läget vid sundet." (Helsingborgs stad, 2021, s.34)

Helsingborgs stad (2021, s.34) menar att stadens geografiska placering vid kusten är essentiell för att förstå stadens historiska sammanhang. Kustläget och sundet är även en stark bidragande faktor till stadsutvecklingen som skett både kommunikativt och för hamnverksamheten under industrialiseringen. Vid en vidareutveckling av kommunen menar Helsingborgs stad (2021, s. 34) att en fortsatt anknytning till havet är viktig för att främja förståelse för stadens historia. Bevarandet av siktlinjer mot sundet samt vyn från sundet lyfts också som viktigt för kulturmiljön. Dokumentet lyfter att *"Vyn från sundet in mot land ska även fortsatt präglas av Kärnan som landmärke"* (Helsingborgs stad, 2021, s.34). I styrdokumentet betonas att enligt Miljöbalken 4 kap. 1,4§§ har staden en kustzon med riksintresse (Helsingborg stad, 2021, s.165). Enligt översiktsplanen ska zonen utvecklas varsamt och med hänsyn till riksintresset (Helsingborgs stad, 2021, s.167).

Helsingborgs stad (2021, s.22) menar att vid utvecklingen av det nationella och regionala transportsystemet ska hänsyn tas till natur- och kulturmiljövärden. Ett exempel som lyfts i dokumentet är den nya utvecklingen av kommunens järnvägsförbindelse. Ombyggnationen

förväntas bidra med positiv utveckling till staden och förbindelsen över Öresund, mellan Helsingborg och Helsingör (Helsingborgs stad, 2021, s.22). En järnvägsförbindelse till Helsingör bedöms vara viktig för såväl internationell som regional och lokal trafik. Den bedöms också kunna få stor inverkan på både natur- och kulturmiljövärden (Helsingborgs stad, 2021 s.22-23).

Översiktsplan 2021 - Natur och friluftsliv

Kulturmiljövärden och en tydlig platsidentitet ökar människans medvetenhet om platsen och historien samt är en stark bidragande faktor till platsens attraktivitet. Helsingborgs stad (2021, s. 32 & s.66) betonar att anmärkningsvärda och betydelsefulla natur- och kulturmiljöer ska värnas. Projekt prövas så att de uppfyller ett par kriterier, bland annat: Landskapskaraktären ska identifieras och landskapets siktlinjer och vyer ska värnas om i planerna. I de tätorter eller områden med unika kulturmiljövärden ska man upprätta särskilda områdesbestämmelser. I det femte kapitlet av Helsingborgs stads översiktsplan (2021, s.157-161) presenteras kommunens riksintressen för naturvård och kulturmiljövård. Inledningsvis betonas MB 3 kap. 6§, som beskriver riksintressen för kulturmiljövård. Angående detta skriver Helsingborgs stad (2021, s.157) följande: *”Enligt Miljöbalken ska riksintresset för kulturmiljövård skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skapa värden som pekas ut.”*

I översiktsplanen betonas att landsbygdens betydelsefulla kulturmiljöer i dagsläget har ett svagt skydd (Helsingborgs stad, 2021, s.70). Det svaga skyddet beror på att byggnation utanför områdesbestämmelser och detaljplaner har bygglovsbefrielse, vilket enligt Helsingborgs stad innebär att fastighetsägaren kan riva, renovera och ändra fastigheten utan bygglov. Vidare betonas det i texten att fastighetsägaren, trots detta, har skyldighet att värna om kulturmiljön (Helsingborgs stad, 2021, s.70). *”Kraven på gestaltning och hänsyn gäller alla byggnader, även när det inte krävs lov eller anmälan.”* skrivs i översiktsplanen av Helsingborgs stad (2021, s. 71). Med detta motiveras visionen om att förtydliga kulturmiljövärden genom nya områdesbestämmelser (Helsingborgs stad, 2021, s.70).

I översiktsplanen skriver Helsingborgs stad (2021, s.34-s.35) att de i utvecklandet av översiktliga strategier undersökt både materiella och immateriella värden. Vidare sägs att en målsättning är att utveckla varje plats både med hjälp av invånarnas engagemang och efter platsens särpräglade förhållanden. I slutet av alla översiktsplanens avsnitt som rör tätorternas strategiska utvecklingsplaner följer därmed en underrubrik med en sammanfattning av ortbefolkningens berättelser och upplevelser förknippade med platsen. De immateriella värdena har använts för att komplettera de materiella på en plats. Detta menar man är betydelsefullt för att platser brukas och upplevs olika för varje person. De immateriella värdena kan skapa kulturella värden på platsen. Genom att förstå detta och arbeta med platsens specifika förutsättningar kan platsen utvecklas för att behålla och förstärka platsens identitet och bevara känslan av tillhörighet (Helsingborgs stad, 2021, s.34-35). Att utreda platsens unika immateriella och materiella värden betonas vara extra viktigt då översiktsplanens förslag kan komma att påverka några av de behandlade byarna i Helsingborg kommun. Målsättningen är därmed att fortsätta utveckla bevarandeprogram. Genom att lyfta stadens historiskt signifikanta strukturer och planeringsideal menar Helsingborgs stad (2021, s.58) att områden får stärkt identitet och läsbarhet. De stärkta materiella och immateriella värdena ska användas för att överväga andra intressen i planeringen (Helsingborgs stad, 2021, s.58)

Det finns konkreta nationella kulturmiljömål och Helsingborgs stad (2021, s.44) lyfter att syftet med målen är att vägleda region och kommun i kulturmiljöarbetet. I dokumentet refererar Helsingborgs stad även till ett kulturprogram som var giltigt från 2016 till 2020. Programmet är skrivet efter de mål som funnits för stadens visioner för 2035 (Helsingborgs stad, 2021, s.47). Under giltigheten övergick programmet förvaltnings- och bolagsgränserna. Styrande dokument som dessa antas av kommunfullmäktige och används ofta som grund i processen vid framtagande av översiktsplaner (Helsingborgs stad, 2021, s.46). Vidare skrivs det i översiktsplanen att de bevarande- och kulturmiljöprogram som finns, endast lyfter vilka värdefulla kulturmiljöer som finns. För att en byggnad med särskilt högt kulturvärde säkert ska bevaras behöver de skyddas juridiskt i detaljplan eller i särskilda områdesbestämmelser (Helsingborgs stad, 2021, s.35).

Natur- och kulturmiljöprogrammet 2018

I detta avsnitt studeras dokumentet för stadens natur- och kulturmiljöprogram som är framtaget av stadsbyggnadsförvaltningen och kulturförvaltningen (Helsingborgs stad, 2018, s.2). Det aktiva programmet blev antaget 2018 och ersätter två av kommunens föregående program: naturvårdsplan från 1992 och kulturminnesvårdsprogrammet från 1991. Programmet är baserat på mål från föregående översiktsplan från 2010 (Helsingborgs stad, 2018, s.2). Syftet med underlaget är att stärka stadens landsbygds kvaliteter inom natur- och kulturmiljö. Helsingborgs stad (2018, s. 15) menar att i linje med de nationella kulturmiljömålen är syftet att bidra med övergripande underlag för den fysiska planeringen. Programmets innehåll är därmed utformat för att skapa underlag för bevarande och stärkande av detta inom kommunens landsbygd (Helsingborgs stad, 2018, s.2). I översiktsplanen betonas vikten av att göra platsspecifik analys av områden som kan påverkas vid framtida planering och därmed bidra med negativ inverkan på natur- och kulturmiljön (Helsingborgs stad, 2021, s. 233). Enligt översiktsplanen bidrar inte Natur- och kulturmiljöprogrammet med ökat juridiskt skydd (Helsingborgs stad, 2021, s. 233), utan natur- och kulturmiljöer skyddas främst av Plan- och bygglaget samt Miljöbalken (Helsingborgs stad, 2018, s.4)

Syftet med natur- och kulturmiljöprogrammet är att i samhällsplaneringsprocessen underlätta avvägning mellan intressen (Helsingborgs stad, 2018, s.2). Programmet sammanställer det befintliga kunskapsläget och kompletteras med fördjupade dokument som bevarandeprogram och inventeringar. Bland annat skrivs det att: *"Natur- och kulturmiljöer är viktiga för att människor ska trivas och må bra. De ger en känsla av sammanhang, och kan öka invånarnas stolthet för sitt område eller sin bygd genom att stärka dess identitet."* (Helsingborgs stad, 2018, s.2). Därmed anses natur- och kulturmiljöprogrammet spela en betydande roll i översiktsplaneringen eftersom översiktsplanen kan komma att påverka dessa områden (Helsingborgs stad, 2021, s.233). Den geografiska indelning som görs i natur- och kulturmiljöprogrammet är baserad på gamla sockengränser (Helsingborgs stad, 2018, s.5). Vidare i styrdokumentet diskuteras värdesättningen av kulturmiljö. Bland annat betonas att programmets bedömningar av värdena inte är gjorda efter inventering av landsbygdsbebyggelse, utan är mer inriktade på enskilda miljöer och kulturhistoriskt

signifikanta byggnader med höga kulturvärden. I programmet beskriver Helsingborgs stad (2018, s.6) övergripande hur kulturmiljöerna som behandlas i dokumentet har värderats. De har kategoriserats inom värdefull kulturmiljö och kulturhistorisk struktur i landskapet.

Stadsplan 2017

Stadsplan 2017 är ännu ett styrdokument som är aktuellt för Helsingborg (Helsingborgs stad, 2021a, s.10). Enligt Helsingborg kommun (2020) syftar detta styrdokument till att stödja kommande fysisk planering i stadens centralort mot år 2035. Vidare på hemsidan yttras följande: *"Stadsplanen ger svar på vad och var vi kan förtäta, samtidigt som vi gör vår stad mer attraktiv och hållbar."* (Helsingborgs kommun, 2020, stycke 2). Inledningsvis i styrdokumentet betonas de nationella kulturmiljömål som vägleder det kommunala och regionala arbetet med kulturmiljö. I samma stycke yrkar Helsingborgs stad till att dessa riktlinjer tidigt togs in i utvecklingsprocessen av stadsplanen för att se till att de riksintressanta kulturmiljöerna inkluderades i planarbetet (Helsingborgs stad, 2017a, s. 19).

I plandokumentet beskrivs riksintresset som finns för Helsingborg och vilka faktorer som avgör detta (Helsingborgs stad, 2017b, s. 169). Bland annat betonas de 1000 år av historia, som gör Helsingborg till riksintresse, som en viktig faktor till stadens attraktivitet. Staden har tillgänglig historia och möjlighet att forma framtidens kulturarv. En annan faktor som nämns är olika historiska epokers läsbarhet i byggnationen, från medeltid till nutid, med spår av en 1600-tals befästning (Helsingborgs stad, 2017b, s.169). I Stadsplanen beskrivs stadens kulturmiljöer och aktiva bevarandeprogram innanför plangränsen (Helsingborgs stad, 2017b, s.190). Liksom i Översiktsplan 2021 (Helsingborgs stad, 2021) förklaras kulturmiljöerna vara viktiga för stadens attraktivitet och identitet. Helsingborgs stad (2017b, s.190) menar att avsnittet om kulturmiljö i stadsplanen ska hanteras som planeringsunderlag och lyfter sedan ställningstagande som ska bevakas vid stadsutveckling. Bland annat lyfts att kommande planering ska utföras efter platsens särskilda förutsättningar, men även att förtätning och nybyggnation i centralorten ska tillämpas med hänsyn till aktiva bevarandeprogram.

Regional inverkan

Utöver de kommunala styrdokument som vägleder planprocessen med kulturmiljöer finns det en regional kulturplan för Skåne (Helsingborgs stad, 2021, s. 44). Kulturplanen upprättades 2021 och är giltig till och med 2024. Den är framtagen i samråd med Skånes kommuner, medborgare och kulturlivet med syftet att fastställa målsättningar och utvecklingsriktningar för regionens kulturpolitik. Helsingborgs stad (2021, s. 44) menar även att dokumentet är “[...] ett underlag dialogen mellan regionen, kommunerna och staten”. Bland annat lyfts kulturens starka roll i samhällsbyggandet. På Länsstyrelsens hemsida förmedlas även att det finns ett regionalt kulturmiljöprogram från 2006 (Länsstyrelsen, u.å), detta går inte att ladda ner.

Utöver regional samverkan ingår Helsingborg i det mellankommunala samarbetet Familjen Helsingborg (Helsingborgs stad, 2021, s.45). Kommunerna som ingår i samarbetet är de elva i nordvästra Skåne och de frågor som berörs är främst riktade mot den strategiska fysiska planeringen. I Helsingborgs översiktsplan (2021) berörs annars samverkan främst i samband med infrastrukturutveckling. Särskilt är det anknutet till transport och tillsammans med både privata aktörer och myndigheter.

4.2.3 Intervjustudie Helsingborg

Respondenten och planprocessen

Denna intervju genomfördes med en tjänsteperson från Helsingborg kommun. Personen arbetar som stadsantikvarie vid Helsingborg kommun och kommer i denna text benämnas som Respondent 3. Respondenten förklarar sin arbetsroll på följande vis:

“Jag ansvarar för kulturmiljöfrågorna i Helsingborg. Vilket innebär att en stor del av mitt arbete går åt till remisshantering och nära samverkan med stadsbyggnadsförvaltningen. Som har med översiktsplan att göra, detaljplan, bygglovsfrågor. [...] När det ska tas fram policys och program av olika slag. Det kan handla om ljussättning i stan eller gröna värden eller master.” förklarar Respondent 3 (2024).

Vidare förklarar respondenten att målsättningen är att arbeta strategiskt för att kulturmiljöfrågorna ska bli inkluderade till högsta grad i planeringen. Respondenten förmedlar att stadsantikvarien blir inbjuden till alla startmöten, men inte deltar om de inte upplevs beröra kultur. Vidare får Respondent 3 ta del av alla remisser i samband med granskning och samråd. Om det då framkommer att planen berör höga kulturvärden är respondenten med och formulerar och väljer skyddsbestämmelser för platsen. Stadsantikvarien lyfter att de arbetar med framtagandet av kunskapsunderlag och förklarar:

“ [...] Men det lägger vi ut så vi har konsulter som gör själva inventeringarna och gör förslag till värdering. Men sen är det ju vi som hanterar det här sen och tar det vidare.” menar Respondent 3 (2024) om framtagandet av kunskapsunderlag.

Respondent 3 (2024) lyfte under intervjutillfället att : *“[...] och sen så jobbar jag också mer mot publiken”*. Enligt respondenten innebär det bland annat gratis rådgivning till medborgare. Respondenten tillägger att folk i de flesta fall söker rådgivning kopplat till bygglovsärenden. Under rådgivningen görs hembesök där de ser över platsen och ger tips snarare än projekterar.

Respondenten (2024) beskriver att de som stadsantikvarie alltid involveras i planprocessen på något sätt, bland annat genom plangrupsberedningen. Om detta lyfter respondenten:

“Vi har något som heter plangrupsberedning där vi sitter från olika sakfrågor och kompetenser. Olika bolag och förvaltningar. Där de kommer upp med förslag på när någon har väckt fråga om att ta fram en ny detaljplan. Och då tar vi upp det där till att börja med. Och uttalar oss då om det är lämpligt att gå vidare med det här? Och ska man gå vidare, vad är det då man ska tänka på? För att titta på en utredning eller vad det kan vara för någonting. Så där är jag ju med.”
Respondent 3 (2024)

Stadsantikvarien (2024) berättar hur de som stadsarkivarie i Helsingborgs stad själva kan avgöra hur involverade de är i olika projekt, vilket är möjligt då antikvarien har information om förutsättningar och kunskapsunderlag som är relevanta. Vidare förklarar respondenten att:

“Vi är ju flera som jobbar med de här kulturmiljöfrågorna i Helsingborg. Att vi ser att vi håller på och bygger upp ett centrum för byggnadsvård och kulturmiljö. Där vi ska jobba mer publikt och också bygga upp utbildningar.” Respondent 3 (2024).

Mångfalden av intressen

Respondenten blev frågad om hur prioriteringsprocessen av olika intressen går till.

Stadsantikvarien (Respondent 3, 2024) menar att det finns kulturellt signifikanta byggnader där kulturvärden blir prioriterade, samtidigt som det finns äldre byggnader med viktig historia som inte varit lika framträdande och därför blivit bortprioriterade. Diskussioner uppstår när framtiden för betydelsefulla byggnader är osäker.

Respondenten blev tillfrågad om vilken upplevelse och erfarenhet stadsantikvarien har av intressekonflikter och andra utmaningar kopplat till planering och kulturmiljö- och kulturarvsfrågor. Gällande detta svarar stadsantikvarien att det är vanligt förekommande, även om respondenten anser att det finns ett gott gehör i dessa frågor nu jämfört med för några år sedan. Respondenten syftar till att det har skett en generell utveckling i rollen kulturmiljöfrågor spelar i den fysiska planeringen. Detta tror antikvarien har att göra med den ökade förståelsen för resurshantering och tillvaratagande av det som finns, att det har blivit en hållbarhetsfråga. Respondenten (Respondent 3, 2024) lyfter att det finns många olika intressen som ska tillgodoses vid byggnation. Det ekonomiska konstadspektivet är ett exempel som snarare ses som ett allmänt intresse än ett enskilt intresse. Investeringskostnaderna skiljer sig vid nybyggnation och ombyggnation.

Respondenten diskuterar projektet Södra staden för att exemplifiera tillfällena där kulturmiljöfrågorna inte får samma gehör som andra intressen. Stadsantikvarien (Respondent 3, 2024) menar att det finns tillfällena där bebyggelse påverkas och även rivs för att ge plats åt exempelvis omplanerad bil- eller järnväg. Om detta förklarar Respondent 3 (2024):

"[...] det är ju väldigt starkt samhällsintresse i att få infrastrukturen att funka. Så då kan det vara svårt att få gehör för kulturmiljöfrågorna. Och det är också svårt att göra. Annars är det ju ofta sådär att. Ja, men vi kan göra. Okej, vi kan bygga om. Vi kan kompromissa lite någonstans så att vi kan bygga till, göra om eller någonting sånt där. Men ska järnvägen fram så ska den fram och då måste huset bort. Det är liksom inte så mycket att kompromissa med ofta. Så de stora infrastrukturprojekten är ju svåra [...] Så det finns ju gott om andra intressen man ska samsas med."

Vidare förklarar stadsantikvarien hur det går till när olika intressen ska sammanvägs i planprocessen:

“Det hamnar ju först hos de tjänstemän som ska väga samman, som till exempel planerare. De tar ju in vad säger miljöförvaltningen, vad säger kulturförvaltningen och vilka andra det kan vara. Så först och främst så hamnar det ju kanske där hos de som sitter med planen och ska försöka göra en sammanvägning. Och ibland kan de ju kanske göra det själva också. Men är det verkligen motstridigheter så att säga, då går det ju till politiken i så fall som får avgöra. Det skulle jag nog säga. Om det inte går att lösa på ett sätt att. Ja, så att vi kan. Att hitta en väg framåt och tillgodose båda intressena. Det är ju så vi försöker att jobba, men ibland är det ju omöjligt.”

berättar stadsantikvarien (Respondent 3, 2024).

Nybyggnation, historia och varsam utveckling

I intervjun nämns det att det pågår flera stora projekt i kommunen och respondenten blev frågad om vilka motiv kommunen har för att bygga nytt. Helsingborgs stadsantikvarie beskriver att det framförallt finns ett eget intresse att växa och konkurrera med grannstäderna, respondenten förmodar att det är av ekonomiska skäl. I just Helsingborgs fall byggs det främst bostäder och logistikcenter för att locka folk att flytta hit, detta med goda boendemiljöer och arbetstillfällen. Nybyggnation motiveras mycket för att locka folk, men respondenten menar också att det som är unikt kan attrahera dem.

Respondenten lyfter att Helsingborg strävar efter modernism genom utbyggnad av kustbelägna stadsdelar, ett exempel är Oceanhamnen. Respondent 3 (2024) menar att detta är traditionsenligt för staden, angående detta yttrar respondenten:

“Det var ju en väldigt lång tradition på det, i alla fall 150 år sen, på mitten på 1800-talet. Att det ska vara den moderna staden. Man har hela tiden byggt ut längs kusten. Man fyller ut mark hela tiden [...]. Men nu bygger vi så att husen ska synas från sundet och så där. Andra vyer. Så på det sättet vill man verkligen ligga i framkant och vara den innovativa staden.”

Det diskuteras vidare kring rivningstendenser från 10-15 år sedan. Helsingborgs stadsantikvarie konstaterar att tendenserna har förändrats eftersom det rivs mindre och arbetet med bevarande har utvecklats. Ett exempel som respondenten lyfter är:

“Och till exempel på Gåsebäck så har vi haft flera rivningslov där folk vill riva lokstallar och banverket vill riva. Och då sa stan nej till det. Andra hus också. Och det kanske de inte de hade sagt nej till för tio år sedan.” Respondent 3 (2024).

Under intervju tillfället diskuterades förnyelseprojekt i staden. Det framgår att flera av de större renoveringar som utförs i dagsläget är på initiativ av fastighetsägaren. Respondenten blev frågad om det ligger i deras intressen att utföra liknande förändring på befintlig bebyggelse. Till detta svarar stadsantikvarien att de uppmanar till varsam förändring, underhåll och omhändertagande av bebyggelsen (Respondent 3, 2024).

Under intervjun lyfte Respondent 3 (2024) olika läsbara årsringar i Helsingborgs blandade bebyggelse. Stadsantikvarien lyfter den medeltida stadskärnan som präglar staden med tydlig läsbarhet från bland annat kärnan och Mariakyrkan. Vidare lyfter respondenten hur staden utvecklades mycket under 1800-talet, med fabriksverksamheter på söder, konsulernas villor på norr och moderna samhällsfunktioner i centrum. Respondent 3 berättar vidare om 1900-talets utmärkande bebyggelse. Bland dessa nämns rådhusbyggnaden och konserthuset. Utöver dessa talades det om markanta bostadsområden som växte fram under 50-och 60-talet. Stadsantikvarien (2024) menar att det på 60-talet revs av den äldre bebyggelsen i stadens kärna för att komplettera med förtätad bebyggelse. Stadsantikvarien betonar att ny utveckling behöver ta form, men att detta ska ske varsamt i samspel med det historiska. Det är det arbetet som stadsantikvarie i Helsingborg handlar om, menar Respondent 3 (2024).

Medborgardeltagande

I intervjun diskuteras ett fall där förändring av en historiskt signifikant byggnad skyddades med hjälp av folkopinionen. Respondenten beskriver att medborgare krävde folkomröstning:

“Det är liksom en hel stadsdel som kommer växa fram. Och att det blev så med ångfärjestationen att den flyttades, det var ju tack vare folkopinionen. Det hade nog inte hänt annars. Utan att det blev så att folk verkligen gick med under huset och krävde folkomröstning för det hela.”

(Respondent 3, 2024).

Ett annat område som väckt uppståndelse i folkopinionen var utvecklingen av stadsdelen Oceanhamnen. Projektet väckte uppståndelse på grund av påverkan det gav på utsikten mot sundet, vilket faktiskt har påverkat den nya översiktsplanen på det viset *"att vi faktiskt har ritat in och skrivit ställningstagande om att man ska vara rädd om sundsutsikten"*, säger Respondent 3 (2024). Respondenten sammanfattar det som väcker mest uppståndelse hos medborgarna idag, kopplat till nybyggnation, främst gäller sundsutsikten eller bebyggelse på åkermark. Respondenten upplever inte att det handlar lika mycket om utformning rent arkitektoniskt (Respondent 3, 2024).

Det är en komplicerad fråga hur man ska prioritera med tanke på identitet och tillhörighet, uttrycker stadsantikvarien. Respondenten ger några exempel på hur de har hanterat frågan. Dels finns projekt där de rentav försöker fråga folk. Respondenten beskriver också att de har en *"berättelsebur"* som handlar om minne och berättelser från folk för att sedan kunna involvera det i gestaltningen. Däremot framhåller respondenten:

"Men det är ju inte så lätt när det ska gestaltas nytt. Då är det så många andra som också är med och tycker om det. Men vad det gäller platser och så, så försöker man ju enkelt att väga in det. Men det är absolut att fånga upp olika perspektiv. Och folk tycker olika. Vissa tycker vi kan riva." (Respondent 3, 2024).

Bevarandeprogrammet är också en aspekt där folk får tycka till och komplettera med berättelser. Respondenten tillägger dock att stadsantikvarierna inte arbetar lika mycket med det immateriella, utan mest med fysiska spår och strukturer av kulturarvet och försöka utläsa det därifrån (Respondent 3, 2024). Utöver detta är nostalgikänsla och tillhörighetskänsla ett viktigt argument för bevarelse, säger Respondent 3 (2024). Vidare menar stadsantikvarien att användning av detta som argument är relativt nytt. De huvudsakliga argumenten brukar vara stadens karaktär och identitet. Respondenten menar att stadens identitet präglas av de läsbara årsringarna och andra förutsättningar som Helsingborg har, som landborgen och sundet.

5. Jämförande analys

Följande analys jämför de två studerade kommunerna, delvis utifrån det teoretiska ramverket och det forskningsläge som omsluter studien. Syftet är att definiera hur kommunernas arbetssätt med kulturmiljöer förhåller sig till varandra.

De två studerade kommunerna skiljer sig åt på flera sätt. Bland annat är Helsingborg mer befolkningstät än vad Karlskrona är. Till ytan är Helsingborg en tredjedel så stor som Karlskrona, men har mer än dubbla befolkningmängden. Helsingborgs tätort är också cirka 600 år äldre och har byggts upp under tid från olika epoker, med anor från sekel till sekel. Karlskrona å andra sidan byggdes upp under stormaktstiden och har en tydligt bevarad stadsplan därifrån.

Intresseavvägning

Intresset som finns för tillväxt och utveckling krockar i olika fall med intresset för kulturmiljön, vilket kräver avvägningar och kompromisser. I de studerade kommunerna upplevs det att framtida planprocesser kommer kräva intresseavvägningar mellan utveckling och bevarande. I både styrdokumentet och vid intervjutillfället med Helsingborg framkommer det fall där intresset för samhällsutvecklingen och kulturmiljöer kolliderar. Vid sådana intresseavvägningar framkommer det att samhällsutveckling och fungerande infrastruktur oftast har ett större allmänintresse än kulturmiljön. I båda fallstudierna betonas vikten av bevarandet, samtidigt som det är av stort intresse att bygga innovativt som speglar samtiden. Samspelet mellan dåtid och nutid är något som ständigt återkommer i Karlskronas fallstudie. Karlskronas översiktsplan understryker behovet av att anpassa sig till en föränderlig omvärld och förvaltningsplanen betonar vikten av att upprätthålla en balans mellan bevarande och utveckling. Vidare betonas att utveckling i Karlskronas alltid riktats mot innovation. Detta diskuteras även av Helsingborgs stadsantikvarie som under intervjun menar att innovation alltid varit en viktig faktor i stadsutvecklingen. Under intervjutillfället lyfter Helsingborgs stadsantikvarie vikten av samspelet mellan dåtid och nutid samspel och tar upp flera exempel, främst på tillbyggnationer, som speglar denna målbild. Även om detta lyfts i intervjun framkommer inte

balansen mellan dåtid och nutid i deras styrdokument på ett lika framgående sätt som i Karlskronas styrdokument.

Skilda arbetssätt

Något som nämns Helsingborgs-intervjun och översiktsplanen är arbetet med immateriella värden, vilket är något som inte framkommit i Karlskronas fallstudie. I Helsingborgs översiktsplan beskrivs det att de immateriella värdena används som komplettering till de materiella värdena. De immateriella värdena består av berättelser och upplevelser från en plats och används för att skapa kulturella värden. Respondent 3 tillägger trots allt att arbetet främst riktas mot fysiska spår och inte immateriella värden. Respondenterna från Karlskrona nämner vid tal om medborgardeltagande att man genomför en social konsekvensanalys och för dialog med medborgarna vid samråd. De uttrycker inget om immateriella värden, som minnen och berättelser. Det är inte heller något som framkommit i Karlskronas dokumentgranskning.

Helsingborgs respondent beskriver att tjänsten som stadsantikvarie riktar sig till medborgarna och involverar bland annat att hålla i stadsvandringar, föredrag och rådgivning. Detta är uppgifter som ingen av respondenterna från Karlskrona kommun nämner att de arbetar med. I förvaltningsplanen nämns det att det är viktigt med kunskapsspridande av världsarvet till både aktörer och medborgare i samhället, men det nämns inte i intervjun. Ytterligare en skillnad mellan respondenternas tjänster, mellan stadsantikvarie och bebyggelseantikvarie, är det Respondent 3 nämner i intervjun om att stadsantikvarien själv väljer delaktighet i projekt och får en inbjudan till alla startmöten. Stadsantikvarien framställs som en utomstående expert och har både förutsättningarna och kunskapen för att själv besluta om projekt kräver dennes delaktighet och till vilken grad. Medan i Karlskrona-intervjun framkommer det att det är planavdelning som bjuder in bebyggelseantikvarien när det finns ett behov av involvering. Det beskrivs dock att det finns en tydlig förståelse för att bebyggelseantikvarien borde komma in tidigt i processen.

Jämförelser med teoretisk anknytning

UNESCOS HUL-ansats, som tidigare förklarats i det teoretiska ramverket, menar att det behövs en balans mellan dagens behov och dåtidens arv. Syftet med ansatsen är att den ska användas för samhällets utveckling (UNESCO, 2011, s.3). HUL-ansatsen innefattar flera verktyg för en effektiv användning (UNESCO, 2011, s.4) och därför kan HUL-ansatsens verktyg användas för att jämföra kommunerna i fallstudien. Det gör att vi kan se hur de förhåller sig till dessa rekommendationer och på det sätt avläsa skillnader i arbetet. Jämförelsen kommer delvis också utgå från vår förståelse av Actor- Network- Theory. Genom att förstå teorin kan vi utläsa hur planprocessens intresseavvägningar hanteras och på så sätt kan vi jämföra kommunernas tillvägagångssätt och hur arbetet kan optimera intresseavvägningar.

Fler intressenter skapar bättre förutsättningar

UNESCOS första verktyg betonar identifiering av gemensamma värden och åtgärder för att skydda arvet och främja hållbar utveckling (UNESCO, 2011, s.4). I Karlskrona finns både världsarvsråd, världsarvssamordnare och beredningsgruppen som alla arbetar för världsarvet, vilket påpekas av Riksantikvarieämbetet att alla världsarv borde ha. De extrainsatta krafterna ska underlätta samverkan för världsarvet och ge stöd för gemensamma beslut. Karlskrona har även lite extra övervakning från Riksantikvarieämbetet och UNESCO som kontrollerar förändringar anknutna till världsarvet. Arbetet med världsarvet i Karlskrona har en stor omfattning och kunskapsspridande och samverkan är något som prioriteras högt. I Helsingborgs stad finns ingen direkt liknande insats gällande arbetet med kulturmiljövärden, däremot sammanstrålar olika grupper och plangrupsberedning vid framtagandet och bedömning av översiktsplaner och detaljplaner. Vid framtagandet av Helsingborgs stads Översiktsplan 2021 (Helsingborgs stad, 2021, s.7) har tjänstepersoner och representanter från stadens förvaltningar medverkat i delprojekt. I dessa ingår personer med olika relevanta kompetenser och expertis från olika bolag och förvaltningar. Övervakande dessa projekt har varit en stadsövergripande styrgrupp med politisk beredning och tjänstemän. Detta är inte direkt anknutet till bedömningar av kulturmiljövärden, utan av planer och processer som helhet. Enligt ANT är marknaden en plats med aktörer med olika intressen där alla arbetar för

sitt eget intresse. ANT menar att aktörer gör beräkningar för att lösa intressekonflikter genom att räkna ut en åtgärd som är jämn för alla, en transaktion som löses genom etablering av ett pris (Callon, 1999, s.183). För att dessa beräkningar ska kunna ske rättvist behövs det som beskrivs i verktyg ett: det krävs en tydlig samverkan mellan olika aktörer. Genom dokumentgranskning syns det tydligt hur denna samordning tack vare världsarvet är mera synlig och betonas starkt.

Det första verktyget indikerar också på behovet av att utveckla visioner och mål för att underlätta avvägningar av motstridiga intressen (UNESCO, 2011, s.4). Det tillkommer flera styrdokument för att Karlskrona är ett världsarv. Både i Karlskronas intervju och översiktsplan nämns hur kommunen håller på att ta fram en bevarande- och utvecklingsplan för världsarvet som ska användas för att enklare ta hänsyn till värdena vid stadsutveckling. Utöver det finns redan en förvaltningsplan som ska hjälpa till att skydda och utveckla världsarvet och bidra till samverkan, där finns också en tydlig definition av värdet av världsarvet. Ytterligare beskriver översiktsplanen de internationella och nationella dokument som staden behöver följa för att de tillhör ett världsarv.

Betydelsen av kunskap och planering

I Helsingborg, som inte är världsarvslistat, nämns istället två lokala dokument för kulturmiljön: bevarandeprogrammen och natur- och kulturmiljöprogrammet. Programmen är kunskapsunderlag med syfte att skydda kulturmiljön vid planprocessens beslutsfattande. UNESCOs andra verktyg indikerar på vikten i kunskap och planering för skyddet av stadsarvet (UNESCO, 2011, s.4). Förutom det som nämns i föregående verktyg bidrar också förvaltningsplanen och andra dokument för världsarvet med kunskap och planering. Utöver det syftar det andra verktyget också på vikten av konsekvensbeskrivning för att underlätta beslutsfattande (UNESCO, 2011, s.4). Detta syns tydligt i Karlskrona som har HIA-checklistan som används för att kontrollera påverkan på världsarvets värde vid större planprocesser. I intervjun framkommer det också att kommunen använder sig av en mindre version av HIA vid alla planprocesser. ANT beskriver att för att kunna göra beräkningar för att lösa

intressekonflikter krävs kunskap och information och att det kan bli problematiskt om denna kunskap eller information inte finns (Callon, 1999, s.184). Även detta belyses i UNESCOs andra verktyg och det framkommer att båda kommunerna har dokument som ska medföra denna kunskap och information. Det beskrivs dock tydligt i Karlskrona hur denna kunskap ska fungera som gemensam information för att utgå från samma grund. Både extra hjälpmedel och dokument tillkommer då Karlskrona är ett världsarv.

Hantera "inaktuella dokument"

Av fallstudiernas studerade dokument är inga juridiskt bindande. Styrdokumenten ska främst hanteras som strategiska hjälpmedel, riktlinjer, underlag i beslutsfattande där olika intressen väger samman. Hur aktuella dessa styrdokument är, skiljer sig åt. Brist på uppdatering av dokument kan skapa problem i en planprocess. Detta förmedlas också i UNESCOs tredje verktyg. Detta verktyg handlar om att traditionella system behöver kontrolleras och förbättras vid behov för att kunna hantera stadsarvet egenskaper (UNESCO, 2011, s.5). Bristen på uppdateringen uttrycks kunna försvåra och försena plan- och byggprocesser. Det kan också innebära att den kunskap som behövs för beräkningar enligt ANT blir snedställd.

Det kulturmiljöunderlag som finns i Karlskrona idag är från 1980-talet. I Karlskronas stadsmiljöprogram nämns det att förutsättningarna för staden förändrats vilket gjort att programmet behövt uppdaterats trots att grunderna av strategin från 2007 fortfarande är aktuella. Rådande översiktsplan i Helsingborg hänvisar till det aktuella natur- och kulturmiljöprogrammet för vägledning vid exploatering av de innefattande områdena som inte är centralorten. Natur- och kulturmiljöprogrammet publicerades 2018, men är baserat på mål från den föregående översiktsplanen från 2010 samt naturvårds- och kulturminnesvårdsdokument från 1992 respektive 1991. Översiktsplanen är även delvis baserad på och utgår från Stadsplan 2017. Helsingborg nämner i den aktuella översiktsplanen att de vill fortsätta utveckla bevarandeprogrammen. Dessa program är olika daterade för olika områden, från 1991 till program i utvecklingsprocess. Det finns också ett regionalt kulturmiljöprogram i Helsingborg från 2006 som kommunen arbetar mot i sitt översiktliga

planarbete. Helsingborgs bevarandeprogram inkluderar både materiella och immateriella aspekter för strategiskt bevarande i staden. Det tredje verktyget (UNESCO, 2011, s.5) kan också kopplas till den tvetydighet som finns bland lagar som reglerar hantering och skydd av kulturmiljön. Oavsett världsarv eller inte har de ett riksintresse för kulturmiljövård som regleras av samma lagstiftning. Det uttrycks i Karlskrona-intervjun att arbetet för att skydda världsarvet i grunden görs för att inte skada riksintresset.

Lokalt hållbar tillväxt

Karlskronas översiktsplan definierar att kulturmiljöerna bör stärkas och att värdet på världsarvet bör tas tillvara för både invånare och besökare, för både välbefinnande och ekonomi. I förvaltningsplanen nämns också hur världsarvet kan användas för ekonomisk tillväxt, regional attraktivitet och hållbar turismutveckling. Det betonas dock att världsarvet inte bara bör användas för ekonomisk tillväxt utan också för att stärka stolthet, identitet, social sammanhållning. Även i Helsingborgs översiktsplan menas kulturmiljön vara en viktig och positiv tillgång som bidrar till stadens attraktivitet och utökad turism. Helsingborgs styrdokument menar också att kulturmiljöer bidrar till identiteten och ökar medvetenheten och tillhörighetskänslan hos medborgarna. Detta kopplas till UNESCOs fjärde verktyg som syftar till att ekonomi och tillväxt ska vara förankrad i det lokala och i tradition (UNESCO, 2011, s.5). Definitionen av tradition från Allahham (2020, s. 320-321) menar att tradition är det som är ärvt av tidigare generationer. Traditionen finns på en lokal nivå och är oftast mer betydelsefull och nostalgisk för invånarna än arv.

I både Helsingborgs stad och Karlskrona kommun betonas hållbar tillväxt. Ämnet är återkommande under fallstudien och motiveras på olika vis. Det avläses att kommunerna betonar liknande målbilder med denna tillväxt. De nämner båda målbilder om att: Utöka befolkningmängden med nya boendemiljöer, skapa nya arbetstillfällen genom utvecklade möjligheter för befintliga verksamheter, att öka attraktionskraften inom regionen samt att utveckla transportinfrastruktur och konkurrera med grannstäderna i ekonomiskt syfte. Det

finns även skilda tillväxtmotiv. Helsingborg har målbilden om att bli en större attraktionskraft internationellt ur ett kulturmiljö perspektiv, samt att locka nya verksamheter att etablera sig.

Sättet på vilket denna tillväxt sker inom kommunerna varierar också. Även om båda betonar vattnet som viktig för identiteten, hanteras detta på olika vis. Eftersom båda städerna är kustbelagda sker tillväxt i anknytning till havet, men av att utläsa från fallstudierna är de förändringar som sker vid havet i Helsingborg betydligt mer storslagna än i Karlskrona. I Helsingborgs aktiva översiktsplan lyfts målet att fortsätta utveckla med anknytning till havet. Staden vill ha havet som identitetsbärare och det etableras nya stadsdelar och planeras ny transportinfrastruktur till Danmark. Under intervjutillfället nämner Helsingborgs stadsantikvarie att utveckling längs kusten och sikten från havet är en viktig del av stadens historia och identitet, vilket ska motivera denna byggnation trots att kulturmiljövärden kan påverkas negativt. Havet som identitetsbärare har annat syfte i Karlskrona och tillväxten sker varsamt därefter. Av att utläsa från fallstudien fokuserar Karlskrona, istället för större utveckling vid vattnet, på förtätningsarbete på stadens tomma tomter. Förtätning i centralorten lyfts även i Helsingborgs-intervjun samt vikten av att planera med varsamhet till den omgivande bebyggelsen.

Med Karlskrona som exempel bidrar utpekningen som världsarv med tydliga indikatorer på hur planeringen ska förhålla sig till de bevakade kulturmiljövärdena. Lika tydliga indikationer kan inte utläsas i kulturmiljöarbetet i Helsingborg. Detta kan i sin tur ha inverkan på hur tillväxt sker i kommunerna. Båda kommunerna betonar vikten av att bygga innovativt och attraktivt: Helsingborg bygger i anknytning till vattnet medan Karlskronas landskapsmiljöer, på grund av världsarvet Örlogsstaden, tolkas som mer känsliga för nybyggnation och otillräckligt anpassad bebyggelse. Sådan tillväxt kan påverka helhetsbilden av de bevakade kulturmiljövärdena. Detta medför att tillväxt med anknytning till Karlskronas tradition, som är kopplad till världsarvet, är mer lättmotiverad. Utan denna anknytning kan bebyggelsen påverka landskapsbilden och minska läsbarheten, vilket kan ha inverkan på både stadens kulturmiljöer men också stadens position på UNESCOs världsarvslista. Att Helsingborgs tradition i utveckling och stadens uppbyggnad i olika årsringar samt faktumet att det inte är världsarv, motiverar en annan typ av tillväxt jämfört med Karlskrona. Utifrån HUL-ansatsen fjärde verktyg kan man därmed

motivera att båda städernas tillväxtkurva går i linje med sin säregen tradition, även om det motiveras ur olika perspektiv.

6. Diskussion

Under forskningsprocessen, och framförallt i den jämförande analysen, har vi uppmärksammat skilda förutsättningar och utmaningar som Helsingborgs stad och Karlskrona kommun kan behöva hantera i den översiktliga planprocessen. Genom att vara världsarvsklassificerad hanterar Karlskrona kommun kulturmiljövärden på annat vis än andra kommuner som Helsingborgs stad. Utifrån denna belysning har det identifierats olika lärdomar som kan dras utifrån de tillvägagångssätt som används i en världsarvsklassificerad stad. Syftet med att betona dessa skilda förutsättningar, utmaningar och lärdom är att förstå hur arbete med kulturmiljö kan tas vidare och fortsätta utvecklas som en viktig del i samhället.

Förutsättningar

Det empiriska materialet från fallstudierna visar på att dagens stadsplanering har många involverade intressen som alla utgör behov som i samhället och bör tas i beaktande för att skapa en hållbar tillväxt. Det kan handla om historisk byggnation och landskapsbilder, bostadsförsörjning, besöksnäring och transportinfrastruktur. Detta leder tillbaka till Actor-Network-Theory (Callon, 1999). Eftersom olika aktörer drivs av att få igenom sitt eget intresse finns det behov av beräkningar mellan intressen för att säkerställa att det sker en rättvis balansering. Kommunernas avvägningar verkar inte alltid rättvisa då det finns både tvetydighet och möjlighet för tolkningar i styrdokumentet. Det är problematiskt eftersom man då riskerar individuella tolkningar av det som står i exempelvis styrdokumentet.

Riksantikvarieämbetet (2023, s.6) menar att eftersom kulturarv ständigt formuleras och omformuleras, ingår tolkningar i den oändliga processen. Dokumenten som behandlas i fallstudierna är avsedda att underlätta beslutsfattandet men är inte tvingande, än mindre juridiskt bindande. Om dokument är tvetydiga eller inaktuella skapas utrymme för intressenter att tolka den givna kunskapen, med syfte att gynna sitt eget intresse. Risker är att dessa beslut uppfattas som orättvisa. Som visats i analysen krävs det kunskap och samordning för att göra rättvisa intresseavvägningar.

Det är naturligtvis utmanande att upprätthålla en stark samordning och ett gemensamt kunskapsunderlag. Det kommer nämligen alltid att finnas olika aktörer som strävar efter att gynna egenintresset. Tack vare världsarvet finns det riktlinjer i Karlskrona som kräver att de arbetar för en starkare samordning och gemensam kunskap. Det gör att det blir lättare att ta gemensamma beslut grundade i en tydlig och gemensam kunskap.

Som tidigare nämnt utgår alla kommuner från samma lagar och regelverk för att hantera stadens kulturmiljövården. Detta skapar förhållandevis likartade förutsättningar för att bedriva kulturmiljöintresset i samhällsutvecklingen, även om utpekade riksintressen skiljer sig åt. Trots dessa förutsättningar är det svårt att hitta balans mellan olika intressen. Särskilt när dessa helt beror på platsens kvaliteter och vilka intressenter som är involverade i utvecklingen. Utöver detta beror avvägningen även på kommunens målsättningar och intentioner. Till följd av världsarvslistningen har Karlskrona kommun tillsatt samordning för rådgivning om världsarvet, samt fler riktlinjer och hjälpmedel. Det utvecklas HIA- checklistor tillsammans med Länsstyrelsen. Dessa implementeringar gör hela stadens planeringsprocess mer centrerad kring kulturmiljön, utöver de lagar som följs. Det har uppmärksammats att värdet på riksintresset för kulturmiljövård och värdet på världsarvet i Karlskrona beskrivs utifrån liknande värderingar. Samtidigt som det tydligt uttrycks att de regleras utifrån samma lagar. Vi vill därmed argumentera för att detta innebär att liknande riktlinjer och hjälpmedel som idag tillämpas för världsarvet hade kunnat implementeras i andra kommuner, med syftet att underlätta intresseavvägningar i planprocessen.

Implementering av liknande medel som HIA-checklistan i den generella kommunala verksamheten hade kunnat vägleda tjänstepersoner och tydliggjort arbetet med kulturmiljöer i planprocessen. Genom att kommunerna har ytterligare riktlinjer som tillgängliggör en tydligare målbild av bevarande av kulturmiljö i planeringsprocess, kan detta skapa mer jämlika förutsättningar för alla kommuner att göra mer rättvisa intresseavvägningar i en föränderlig värld. Det gör att, framförallt, verktyg 1 och 2 av UNESCOs rekommendationer används på ett mera effektivt sätt, vilket medför ett tydligare tillvägagångssätt för att kunna utföra beräkningar som ANT betonar. Vi kan se att detta medför ytterligare förutsättningar för att göra rättvisa intresseavvägningar mellan utveckling och bevarande i den kommunala planprocessen.

Utmaningar

Utifrån de studerade fallen kan vi avläsa att kommuner som varken är världsarvslistat eller har särskild bevakning på sina kulturmiljövärden, lättare kan motivera och prioritera utveckling av andra allmänintressen över kulturmiljön. Även om det innebär mycket gott för världsarvet och kulturmiljön kan det tolkas som att det finns risker att den innovativa utvecklingen får stå tillbaka i vissa fall, något som inte behöver göras i Helsingborg då de inte behöver se till intresse för världsarv. Det kan ses i koppling till det Khalaf (2018) förklarar om att äkthet är ett svårt begrepp, samt syftar till att ändringar bör ske i minsta laget för att bevara stadens eller föremålets identitet. Av att avläsa i Karlskronas dokumentgranskning beskrivs världsarvet som autentiskt, eller äkta, vilket kan påverka deras syn på förändringar. Khalaf (2018) menar att äkthet kan förändras tillsammans med arvet men att det är ett omdiskuterat ämne som är svårt att förstå. Vi menar att om denna förståelse saknas kan det innebära att tillväxt och förändring hämmas för att man är orolig att skada äktheten. När det då finns en världsarvsklassning kan det finnas en starkare förankring i äkthet och därmed menar vi att det blir svårare att förstå hur förändringar kan eller borde ske.

Immateriella kulturmiljövärden är också viktiga att inkorporera i planprocessen och kan enligt Helsingborgs stad skapa kulturella värden på platsen. Araoz (2011, s.59) beskriver att arvet idag innefattar förståelser för bevarande av tradition och minnen. Att även en känsla kan vara betydande för samhället. Det var tydligt att immateriella värden används till större del i Helsingborg jämfört med Karlskrona. I Karlskrona ligger fokus på det fysiska världsarvet, som har ett värde baserat på sitt utseende och sin funktion. Detta kan leda till att immateriella värden inte får samma prioritet. Detta kan återigen kopplas till det Khalaf (2018, s.40) säger om äkthet: ett objekt kan inte bli falskt utan endast upplevas falskt i våra sinnen. Genom att lyssna till medborgarnas upplevelse av en plats kan det skapas förståelse för om den antingen upplevs som äkta eller falsk. Genom att inte inkorporera immateriella värden kan därmed aspekter som upplevd falskhet missas när platsen ska utvecklas. Det kan leda till att den identitet och tillhörighet kommunen ämnar värna om faktiskt inte är densamma som medborgarna känner sig vid, vilket påverkar deras fortsatta känsla av en plats.

Genom att se kulturmiljön som äkta påverkas synen på staden som en del i evolutionen, vilket kan hämma nödvändiga förändringar. Istället borde värdet av kulturmiljön ses som rörligt (Rönn, 2017) och föränderligt i samklang med staden. Med ett sådant tankesätt kan man sträva efter genomtänkta förändringar, som Khalaf (2018) menar. Staden kan därför uppfattas som den dynamiska organism den är, vilket gynnar samhällets hållbara utveckling.

Lärdomar som andra kommuner ta med sig för att utveckla hantering av kulturmiljöer

Även om det finns flera lärdomar som kan vidareförmedlas till landets alla kommuner kan kritik mot implementeringen diskuteras. Av att avläsa från fallstudien har kulturmiljöintresset i kommuner utan särskild bevakning mindre makt än i en världsarvsklassificerad kommun. För att särskilda medel ska implementeras får inte denna position bli för avgörande, likt det Allahham (2020) beskriver om att arvet kan användas i politiska processer för maktspelen. Vi menar därmed att nya särskilda implementeringar bör utformas från kommun till kommun, genom samverkan, för att säkerställa att det blir en rättvis avvägning och inte har negativ påverkan på stadens traditioner och andra avgörande intressen. Oavsett behöver planeringsprocessen bli mer rättvis när det gäller avvägning mellan intressen som drar. För att möjliggöra detta kan vi som sagt:

- Ta lärdomar från världsarvets extra implementeringar som HIA-checklistan. Eftersom checklistan inte endast hanteras av Karlskronas antikvarie, utan av fler i processen, innebär det att kommuner som inte har världsarvets resurser tillgängliga kan få bättre möjligheter att navigera i dagslägets tvetydigheter.
- Ta lärdomar av UNESCOs kunskaper inom ämnet genom *den historiska landskapsansats* verktyg för bevarande. De ser över världsarven och har etablerat goda kunskapsunderlag som ger stadsutvecklare verktyg för att hantera bevarandet av kulturmiljövärden.
- Inspireras av och lyssna till de forskare som lyfter hur immateriella värden, tradition och äkthet är en del av arvet och att korrekt hantering av dessa är viktigt för hållbar utveckling av platsens identitet och medborgarnas tillhörighetskänsla till kulturmiljöerna.

- Ta lärdom från teorier som Actor- Network-Theory för att möjliggöra rättvisa avvägningar i ett föränderligt samhälle med många olika starka intressen som vill påverka stadsutvecklingens framfart.

Syftet är att framföra lärdomar som dessa är att öka medvetenheten inom sektorn för att möjliggöra rättvis intresseavvägning i den översiktliga planprocessen samt vägleda i den tolkningsbarhet som finns i de aktuella styrdokumenterna. Att en stad är världsarvsklassificerad medför förutsättningen för starkare samverkan och tydligare kunskapsunderlag som vägleder och optimerar i intresseavvägningar. Men att utpekas som världsarv kan också medföra att utveckling och innovation hämmas för att världsarvet är extra känsligt för förändring.

7. Slutsats

Uppsatsen har undersökt de skillnader och likheter som finns i arbetet med kulturmiljöer i den kommunala översiktliga planeringen mellan en stad som är världsarvsklassificerad och en som inte är det. Det har för det första visat på att det alltid behöver ske noggrant utförda avvägningar och balansering mellan intresset för utveckling och intresset för bevarande. För det andra visar uppsatsen på att det finns behov av att uppdatera och aktualisera dokument i båda kommunerna. Detta gäller även om en världsarvsklassificerad stad har fler styrdokument som också förespråkar en starkare samordning. För det tredje framgår det i uppsatsen att båda kommunerna yrkar till att tillväxt sker enligt tradition, bara det att städernas tradition skiljer sig åt. För det fjärde har det framgått att planprocessen i Helsingborg kommun fokuserar mer på att implementera immateriella värden än i Karlskrona kommun. Eftersom kulturarvet ingår i en oändlig process utvecklas också tolkningen. Detta gör att processen för att skapa ett system som inte är tolkningsbart eller tvetydigt inte är möjligt. Därför läggs vikten på tydlig samordning, tydlig kunskap och hjälpmedel som minskar att tvetydigheten bidrar till orättvisa utfall. Fokus bör även ligga på att utöka förståelsen för hur kulturmiljöer bör kopplas till de förändringar och den hållbara tillväxt som samtidens städer står inför. Uppsatsen syftar till att väcka intresse för denna problematik och visa på att ämnet behöver diskuteras mer, utvecklas och studeras ur ett ännu djupare perspektiv.

Avslutningsvis vill vi lyfta att det inte går att avgöra vad som är rätt eller fel sätt att hantera kulturmiljöintresset. Det vi vet är att det är viktigt att värna om våra säregna kulturarv. Oavsett om de är speciellt bevakade eller inte, har de en viktig position i den framtida stadsutvecklingen och bör därför behandlas likvärdigt. Vi menar därmed att kommuner bör se till hur andra kommuner arbetar för att inspireras och lära av varandra i en föränderlig värld. Genom att fortsätta utforska dessa områden går det förhoppningsvis att skapa en mer genomgående hantering kring kulturarv och kulturmiljöer i den kommunala översiktliga planprocessen. För att försöka göra ett komplex ämne lite mindre komplext.

7.1 Vidare forskning

Det finns flera utvecklingsmöjligheter för att säkerställa utfallet av undersökningen. I arbetet behandlas endast två kommuner. För att öka sannolikheten att resultatet är liknande i fler av Sveriges kommuner bör fler fallstudier utföras. En mer utförlig undersökning som innefattar fler kommuner kan därmed säkerställa att arbetssättet skiljer sig mellan en stad med och utan världsarvsposition.

En annan möjlig utvecklingsmöjlighet är att hålla fler intervjuer med tjänstepersoner som är involverade på olika sätt. Detta kan bidra med ytterligare perspektiv på arbetsprocessen. Därtill om de håller med om utfallet som presenteras. Detta kan medföra en djupare förståelse för olika tjänstepersoners kunskapsnivå kring kulturmiljö i planprocessen och huruvida de arbetar med detta. Dessutom kan detta bidra till att fler slutsatser kring behovet av utvecklade hjälpmedel kan tas. Till specifikt detta arbete hade utfallet till högre grad kunnat säkerställas. Det finns en påtaglig begränsning i att endast stadsantikvarien medverkar i intervjun med Helsingborg. Det hade såklart önskats att en planarkitekt därifrån också medverkat, tyvärr var inte detta möjligt. I sin tur innebär detta att resultaten kan tydliggöras ytterligare om denna information kompletteras.

Något som diskuterats är möjligheten att undersöka detaljplaner och ingående planprocesser anknutna till specifika fall. Det hade kunnat bidra till en djupare förståelse av planprocessen och de intresseavvägningar som görs mellan utveckling och bevarande. I samband med det också undersöka hur involverade olika parter är och varför de är involverade.

Referenser

Allahham, A. (2020). The Myth of Islamic Heritage versus Authentic Tradition. *Journal of Urban History* 48(2): s. 319-335. DOI 10.1177/0096144220946322 (Hämtad: 2024-03-12).

Antell, E. (red.). (1994). *Autenticitet*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Araoz, G. F. (2011). Preserving heritage places under a new paradigm. *Journal of Cultural Heritage* 1(1): s. 55-60. DOI 10.1108/20441261111129933 (Hämtad: 2024-03-12).

Arkitekturupproret. (u.å.) Om arkitekturupproret.

<https://www.arkitekturupproret.se/om-au/om-au/> (Hämtad: 2024-04-10).

Auclair, E. and Fairclough, G. (2015). *Theory and practice in heritage and sustainability*. London: Taylor and Francis.

Boverket. (2022). *Riksintressen är nationellt betydelsefulla områden*.

<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/nationell-planering/riksintressen-ar-betydelsefulla-omraden/> (Hämtad: 2024-04-05).

Brummett, B. (2019) *Techniques of close reading*. 2:a uppl. SAGE Publications, Inc.

<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib,cookie,url&db=cat05074a&AN=malmo.b2442037&lang=sv&site=eds-live&scope=site> (Hämtad: 2024-05-17).

Caballero, G. V. (2015). The role of natural resources in the historic urban landscape approach. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development* 6(1): s. 2-13. DOI 10.1108/JCHMSD-11-2014-0037 (Hämtad: 2024-03-19).

Callon, M. (1999). Actor-network theory—The market test. *The Sociological Review* 47(1) s.181–195. DOI 10.1111/j.1467-954X.1999.tb03488.x (Hämtad: 2024-04-22)

Erkan, Y. (2018). Viewpoint: Historic Urban Landscape Approach for Sustainable Urban Development. *The Historic Environment: Policy & Practice* 9(3-4): s.346-348 DOI 10.1080/17567505.2018.1517192 (Hämtad: 2024-03-19).

Esaiasson, P., Gilljam, M. aut, Oscarsson, H. aut, Towns, AE. aut & Wängnerud, L. aut. (2017). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 5. uppl. Wolters Kluwer. <<https://search.ebscohost.com/login.aspxdirect=true&AuthType=ip,cookie,url,shib&db=cat05074a&AN=malmo.b2142387&lang=sv&site=eds-live&scope=site>> (Hämtad: 2024-05-16)

Flyvbjerg, B. (2013) *Five Misunderstandings About Case-Study Research*.
doi:10.1177/1077800405284363.

Gummesson, E. (2003). Fallstudiebaserad forskning. I Gustavsson, B. (red.) *Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen*. Studentlitteratur.
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib,cookie,url&db=cat05074a&AN=malmo.b1120137&lang=sv&site=eds-live&scope=site> (Hämtad: 2024-05-30).

Johannessen, A., Tufte, P. A. aut, Christoffersen, L. aut, & Nilsson, B. trl. (2020). *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. 2. uppl. Stockholm: Liber.
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,cookie,url,shib&db=cat05074a&AN=malmo.b2422743&lang=sv&site=eds-live&scope=site> (Hämtad: 9 Februari 2024).

Justesen, L. & Mik-Meyer, N. (2011). *Kvalitativa metoder*. 1.uppl. Studentlitteratur

Khalaf, R. W. (2018). A Proposal to Apply the Historic Urban Landscape Approach to Reconstruction in the World Heritage Context. *The Historic Environment: Policy & Practice* 9(1): s. 39-52. DOI 10.1080/17567505.2018.1424615 (Hämtad: 2024-03-20).

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3.uppl. Studentlitteratur

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2021). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Malmö: MTM

Malmi, T. and Brown, D.A. (2008). Management control systems as a package—Opportunities, challenges and research directions. *Management Accounting Research* 19(4): s. 287–300. DOI 10.1016/j.mar.2008.09.003 (Hämtad: 2024-05-10).

Beth Perry, M. (2013). Komparativ forskning - möjligheter och problem. I May, T. (red.). *Samhällsvetenskaplig forskning*. 2.uppl. Studentlitteratur.
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib,cookie,url&db=cat05074a&AN=malmo.b1764263&lang=sv&site=eds-live&scope=site>

Mišetić, A. & Ursić, S. (2015). Remembering cities The role of memory in the culturally sustainable development of Dubrovnik (Croatia). I Auclair, E. & Fairclough, G. (red.). *Theory and practice in heritage and sustainability*. London: Taylor and Francis, s. 69-83.

Patel, R. and Davidson, B. aut (2019) *Forskningsmetodikens grunder : att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 5. uppl. Studentlitteratur. Available at: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib,cookie,url&db=cat05074a&AN=malmö.b2381733&lang=sv&site=eds-live&scope=site> (Hämtad: 2024-04-25).

Renoveringsraseriet (u.å). *För att byggnadsvård är viktigt!*. <https://renoveringsraseriet.se/>. (Hämtad: 2024-05-15).

Riksantikvarieämbetet. (2007). *Kulturmiljön som resurs - Hur kulturmiljöaspekterna på ett ändamålsenligt sätt kan behandlas i miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar*. Welins Tryckeri, Örebro. ISBN 978-91-7209-472-7 (Hämtad: 2024-05-29).

Riksantikvarieämbetet. (2023a). *Räkna med kulturarvet – hållbarhet och klimat*. urn:nbn:se:raa:diva-8043 (Hämtad: 2024-02-29).

Riksantikvarieämbetet. (2023b). *Världsarvskonventionen och världsarvens globala koppling* <https://www.raa.se/evenemang-och-upplevelser/upplev-kulturarvet/varldsarv-i-sverige/varldsarvskonventionen-och-varldsarvens-globala-koppling/> (hämtad: 2024-05-29)

Riksantikvarieämbetet (2024). *Definitionen av kulturarv och kulturmiljö*. <https://www.raa.se/kulturarv/definition-av-kulturarv-och-kulturmiljo/> (Hämtad: 2024-03-27).

Rönn, M. (2017). Urban Design in the City of Helsingborg: The Conflicting Interests of Mobility and Cultural Heritage in a Contemporary Project. *Urban Mobility – Architectures, Geographies and Social Space* 2017(1): s. 127-156. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,shib,cookie,url&db=edsswe&AN=edsswe.oai.research.chalmers.se.cb4c295f.cb8e.484b.962b.a7d7ea96a328&lang=sv&site=eds-live&scope=site> (Hämtad: 2024-03-29).

Salameh, M. M. Touqan, B. A. Awad, J. Salameh, M.M. (2022). Heritage conservation as a bridge to sustainability assessing thermal performance and the preservation of identity through heritage conservation in the Mediterranean city of Nablus. *Ain Shams Engineering Journal* 13(2): s. 1-14. DOI 10.1016/j.asej.2021.07.007 (Hämtad: 2024-04-01).

SFS 1942:350. *Lag om fornminnen*.

SFS 1960:690. *Lag om byggnadsminnen*.

SFS 1988:950. *Kulturmiljölagen*.

SFS 1998:808. *Miljöbalken*.

SFS 2010:900. *Plan- och bygglagen*.

van Oers, R. & Pereira Roders, A. (2012). Historic cities as model of sustainability. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development* 2(1): s. 4–14. DOI 10.1108/20441261211223298 (Hämtad: 2024-03-19).

Vázquez-Villegas, P., Ruiz-Cantisani, M., I. Caratozzolo, P., Lara-Prieto, V., Ponce-López, R., Martínez-Acosta, M., Torres, A. Sriraman, V., Martínez-Ortiz, A. & Membrillo-Hernández, J. (2022). Preserving World Cultural Heritage: Social Justice and Sustainability Competencies via Socially-Oriented Interdisciplinary Education. *Journal of Teacher Education for Sustainability* 24(1): s. 49–72. DOI 10.2478/jtes-2022-0005. (Hämtad: 2024-04-01).

Vetenskapsrådet. (2017). God forskningssed. Vetenskapsrådet.

<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html>. (Hämtad: 2024-04-24).

Vetenskapsrådet. (2023). *Etik i forskningen och god forskningssed*.

<https://www.vr.se/uppdrag/etik/etik-i-forskningen.html> (Hämtad: 2024-04-16).

UNESCO (2011) *RECOMMENDATION ON THE HISTORIC URBAN LANDSCAPE*

<https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-638-98.pdf> (Hämtad: 2024-03-18).

UNESCO. (u.å.). *World Heritage*. <https://whc.unesco.org/en/about/> (Hämtad: 2024-05-20).

Referenser - empiri

Helsingborgs stad. (2017a). *Stadsplan 2017, 1. Inledning*. (s.1-20).

https://kartor.helsingborg.se/data/Stadsplan2017/Laga_kraft/1_Inledning.pdf. (Hämtad 2024-05-02).

Helsingborgs stad. (2017b). *Stadsplan 2017, 9. Riksintressen och regleringar*. (s.167-197).

https://kartor.helsingborg.se/data/Stadsplan2017/Laga_kraft/9_Riksintressen_och_regleringar.pdf (Hämtad 2024-05-02).

Helsingborgs stad. (2018). *Introduktion till Natur- och kulturmiljöprogram*.
<https://media.helsingborg.se/uploads/networks/1/2015/05/introduktion-natur-och-kultur-2018-sbf.pdf> (Hämtad 2024-04-28).

Helsingborgs kommun. (2020). *Stadsplan 2017*.
<https://helsingborg.se/trafik-och-stadsplanering/planering-och-utveckling/oversiktsplanering/gallande-oversiktsplaner/stadsplan-2017/> (Hämtad 2024-05-02).

Helsingborgs stad. (2021). *ÖP 2021 Översiktsplan för Helsingborgs stad*.
https://media.helsingborg.se/uploads/networks/4/sites/151/2021/12/op2021-antagen_handling_diarieverion_2021-12-21_low.pdf (Hämtad 2024-04-23).

Helsingborgs stadslexikon. (u.å.). Helsingborg. <https://stadslexikon.helsingborg.se/helsingborg/> (Hämtad: 2024-05-02).

Karlskrona kommun. (2023). *Översiktsplan 2050 Karlskrona kommun*.
<https://www.karlskrona.se/samhallsplanering-och-trafik/samh%C3%A4llsplanering/strategisk-planering/oversiktsplan/> (Hämtad: 2024-04-16).

Karlskrona kommun & Gehl. (2022). *Strategi Karlskrona 2022*.
<https://www.karlskrona.se/globalassets/samhallsplanering-och-trafik/strategi-karlskrona-2022.pdf> (Hämtad: 2024-04-17)

Karlskrona Världsarvsråd. (2023). *Världsarvet Örogssatden Karlskrona förvaltningsplan 2023-2028*.
<https://www.karlskrona.se/globalassets/kultur-och-fritid/turism-och-varldsarv/dokument/v%C3%A4rldsarvet-%C3%B6rlogsstaden-karlskrona-f%C3%B6rvaltningsplan-2023-2028.pdf> (Hämtad: 2024-04-23).

KVM forum AB. (2017) *Fördjupat kunskapsunderlag för riksintresset för kulturmiljövård Karlskrona [K15]*.
<https://www.lansstyrelsen.se/download/18.11a2cbf716d6c8f9f741a0a/1569498109222/K15%20Kunskapsunderlag%20Karlskrona.pdf> (Hämtad: 2024-04-17).

Länsstyrelsen. (u.å). *Kulturmiljöprogram: Helsingborgs kommun*.
<https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoprogram/oversiktliga-kommunbeskrivningar/kulturmiljoprogram-helsingborg.html> (Hämtad: 2024-05-09).

Nationalencyklopedin. (2023). *Helsingborg*
https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/helsingborg?utm_source=adwords

https://www.google.com/search?q=&utm_medium=ppc&utm_term=&utm_campaign=&hsa_cam=20795036081&hsa_mt=&hsa_ver=3&hsa_src=x&hsa_ad=&hsa_net=adwords&hsa_tgt=&hsa_acc=4987336647&hsa_grp=&hsa_kw=&gad_source=1&gclid=CjwKCAjwouexBhAuEiwAtW_Zx1gzS4OtHivfSQAUm1UkkG-MokbTo4oNQ0B6Z6-dnUt7DvK-4v2Bvx0CjZQQAuD_BwE (Hämtad: 2024-05-08).

Nationalencyklopedin. (2023). *Karlskrona*.

[https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/karlskrona-\(kommun-ingress-blekinge-k-l%C3%A4n\)](https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/karlskrona-(kommun-ingress-blekinge-k-l%C3%A4n)). (Hämtad: 2024-04-29).

Respondent 1, bebyggelseantikvarie vid Karlskrona kommun (2024). Intervju 28 mars.

Respondent 2., planarkitekt vid Karlskrona kommun. (2024). Intervju 28 mars.

Respondent 3., stadsantikvarie vid kulturförvaltningen i Helsingborg kommun (2024). Intervju 26 mars.

Figurlista

Figur 1:

Tabellen, med olika styrdokument (kommunala planeringen) som innefattar kulturmiljö

Helsingborgs stad. (2018). *Introduktion till Natur- och kulturmiljöprogram*.

<https://media.helsingborg.se/uploads/networks/1/2015/05/introduktion-natur-och-kultur-2018-sbf.pdf> (Hämtad 2024-04-28).

Helsingborgs kommun. (2020). *Stadsplan 2017*.

<https://helsingborg.se/trafik-och-stadsplanering/planering-och-utveckling/oversiktsplanering/gallande-oversiktsplaner/stadsplan-2017/> (Hämtad 2024-05-02).

Helsingborgs stad. (2021). *ÖP 2021 Översiktsplan för Helsingborgs stad*.

https://media.helsingborg.se/uploads/networks/4/sites/151/2021/12/op2021-antagen_handling_diareversion_2021-12-21_low.pdf (Hämtad 2024-04-23).

Helsingborgs stad. (2024). *Bevarandeprogram*.

<https://helsingborg.se/trafik-och-stadsplanering/planering-och-utveckling/natur-och-kultur/bevarandeprogram/#> (Hämtad: 2024- 05-09).

Karlskrona kommun. (2023). *Översiktsplan 2050 Karlskrona kommun*.
<https://www.karlskrona.se/samhallsplanering-och-trafik/samh%C3%A4llsplanering/strategisk-planering/oversiktsplan/> (Hämtad: 2024-04-16).

Karlskrona kommun & Gehl. (2022). *Strategi Karlskrona 2022*.
<https://www.karlskrona.se/globalassets/samhallsplanering-och-trafik/strategi-karlskrona-2022.pdf> (Hämtad: 2024-04-17).

Karlskrona Världsarvsråd. (2023). *Världsarvet Örogssatden Karlskrona förvaltningsplan 2023-2028*.
<https://www.karlskrona.se/globalassets/kultur-och-fritid/turism-och-varldsarv/dokument/v%C3%A4rldsarvet-%C3%B6rlogsstaden-karlskrona-f%C3%B6rvaltningsplan-2023-2028.pdf> (Hämtad: 2024-04-23).

KVM forum AB. (2017) *Fördjupat kunskapsunderlag för riksintresset för kulturmiljövård Karlskrona [K15]*.
<https://www.lansstyrelsen.se/download/18.11a2cbf716d6c8f9f741a0a/1569498109222/K15%20Kunskapsunderlag%20Karlskrona.pdf> (Hämtad: 2024-04-17).

Länsstyrelsen. (u.å). *Kulturmiljöprogram: Helsingborgs kommun*.
<https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoprogram/oversiktliga-kommunbeskrivningar/kulturmiljoprogram-helsingborg.html> (Hämtad: 2024-05-09).

Länsstyrelsen. (2009). *Handlings- och åtgärdsplan för Världsarvet Örlogsstaden Karlskrona*
https://arcgisserver.karlskrona.se/webdata/Dokument/OP2050_utstallning/varldsarv-handlingsplan.pdf (Hämtad: 2024-05-09)

Region Skåne. (2021). *Regional kulturplan för Skåne 2021 -2024*.
https://www.skane.se/siteassets/organisation_politik/styrandedokument/regional-kulturplan-for-region-skane-2021-2024.pdf (Hämtad 2024-05-22).

Riksantikvarieämbetet. (2019). *Nationell strategi för världsarvsarbetet - Avrapportering av regeringsuppdraget att utarbeta en nationell världsarvsstrategi*
<https://www.raa.se/app/uploads/2019/11/Avrapportering-av-regeringsuppdraget-att-utarbeta-en-nationell-varldsarvsstrategi.pdf> (Hämtad: 2024-05-09).

UNESCO. (1972). *Unescos Konvention om Skydd för Världens Kultur- och Naturarv*
<http://unesco.hemsida.eu/wp-content/uploads/2015/11/Vaerldsarvskonventionen.pdf> (Hämtad: 2024-05-09).

Bilagor

Intervjuguide; Karlskrona

OBS! Vi reserverar oss för att frågorna kan komma att justeras till intervjutillfället. Huvudfrågorna är nummerade och följdfrågorna rangordnade i alfabetisk ordning.

Bakgrundsinformation

Namn, Ålder, Bosättning, Utbildningsnivå, Befattning, Tidigare befattning/arbetsplats

Kärnfrågor

Roll som bebyggelseantikvarie och planarkitekt

1. Anna-Karin, kan du kort beskriva bebyggelseantikvariens uppdrag?
 - a. Vilket syfte har du i den kommunala verksamheten?
2. Sandra, kan du kort beskriva planarkitektens uppdrag?
 - a. Vilket syfte har du i den kommunala verksamheten?

Planeringsprocesser

3. Främst riktat till Anna-Karin: Hur ofta är du involverad i planeringsprocessen?
 - a. Vad är er roll i planeringsprocessen?
 - b. När i processen kallas du in?
 - c. Vad är ett typiskt projekt som du kan vara involverad i?
 - d. Inte involverad i?
 - e. Vad eller vem är det som bestämmer hur involverad du är?
4. Finns det några projekt ni medverkar i just nu?
 - a. Vilka då?
 - b. Vad är/var syftet med projektet?
 - c. Vad har din roll varit?
5. Vi uppfattar att det i planeringen kan finnas utmaningar eller intressekonflikter kopplat till kulturarv och bevarande av historiska byggnader.
 - a. Har du någon upplevelse kring detta?
 - b. Har det förekommit intressekonflikter kopplat till nybyggnation?
 - c. Har intressekonflikterna varit mellan planerare, politiker eller experter som er?

Övergång till Nybyggnation

6. Vad är det som idag motiverar byggnation i Karlskrona?
 - a. Vad är den största anledningen till att det krävs ny byggnation och samhällsutveckling?
 - b. Exempelvis, bostadsbrist eller klimatförändringar.
 - c. Finns det konkurrens mellan närliggande städer, kan detta påverka varför man bygger nytt?
 - i. För att skapa mer attraktivitet?
 - ii. Kopplat till kulturarv och kulturmiljöer
7. Upplever du att stadens nya byggnation speglar stadens historia och identitet?
 - a. Om nej: Anledningen till att den inte gör det? Ex. ekonomi, estetik, funktion?
 - b. På vilket sätt speglar eller speglar den inte stadens historia och identitet? Gärna ett exempel!

Övergång till Kulturarvet

8. Karlskrona är med på UNESCOs världsarvslistan, vilka distinkta kulturarv/byggnadshistoria finns i staden?
 - a. Hur påverkas ert arbete av detta?
 - b. Påverkar detta den fysiska utvecklingen i staden?
9. Finns det någon plats i Karlskrona som ni tycker anknuter speciellt till "den ursprungliga staden"?
 - a. Vad får dig att tänka på den?
 - b. Finns det andra platser i staden som påminner om den?
 - c. Tycker ni att den är viktig för stadens identitet?
10. På vilket sätt arbetar Karlskrona med att använda och bevara stadens kulturarv?
 - a. Utöver världsarvslistan, finns det andra anledningar till att ni gör det?
 - b. Vad tycker ni är positivt med detta?
 - c. Finns det något ni tycker är negativt med detta?
11. Finns det några praktiska exempel?
 - a. Rivning/ombyggnad/bevarande av historiska byggnader eller platser
 - i. Hamnmagasinen?
 - ii. Postkontoret
 - iii. Gamla byggnader som förfallit (sent 1700-tal)?
 - b. Finns det exempel på äldre områden som genomgått förnyelse?
12. Tänker ni något på skapandet av nya kulturarv? Hur fungerar processen och hur blir utfallet? Subjektivt? Hur bestämmer man vad som ses som kulturarv?
13. Arbetar Karlskrona med förtätning och urbaniseringspolicy?
 - a. Påverkas detta arbete och arbetet med kulturarv av varandra?
 - b. Hur prioriterar staden vad som är viktigast?
14. Det finns en rörelse, arkitekturproret, som aktivt motsätter sig ny modernistisk arkitektur och hyllar en äldre "klassisk" stil. Upplever ni något liknande motstånd i Karlskrona?
 - a. Vid nybyggnation med mera
 - b. Är medborgarnas nostalgi och tillhörighets känsla något man tar hänsyn till i den fysiska planeringen?

Intervjuguide; Helsingborg

OBS! Vi reserverar oss för att frågorna kan komma att justeras till intervjutillfället. Huvudfrågorna är numererade och följdfrågorna rangordnade i alfabetisk ordning.

Bakgrundsinformation

Namn, Ålder, Bosättning, Utbildningsnivå, Befattning, Tidigare befattning/arbetsplats

Kärnfrågor

Roll som stadsantikvarie

1. Kan du kort beskriva stadsantikvariens uppdrag?
 - a. Vilket syfte har du i den kommunala verksamheten?

Planeringsprocesser

2. Hur ofta är du som stadsantikvarie involverad i planeringsprocessen?
 - a. Vad är er roll i planeringsprocessen?
 - b. När i processen kallas du in?
 - c. Vad är ett typiskt projekt som du kan vara involverad i?
 - d. Inte involverad i?
 - e. Vad eller vem är det som bestämmer hur involverad du är?
3. Finns det några projekt du medverkar i just nu?
 - a. Vilka då?
 - b. Vad är/var syftet med projektet?
 - c. Vad har din roll varit?
4. Vi uppfattar att det i planeringen kan finnas utmaningar eller intressekonflikter kopplat till kulturarv och bevarande av historiska byggnader.
 - a. Har du någon upplevelse kring detta?
 - b. Har det förekommit intressekonflikter kopplat till nybyggnation?
 - c. Har intressekonflikterna varit mellan planerare, politiker eller experter som er?
 - d. Konkurrens mellan städer

Övergång till Nybyggnation

5. Vad är det som idag motiverar byggnation i Helsingborg?
 - a. Vad är den största anledningen till att det krävs ny byggnation och samhällsutveckling?
 - b. Exempelvis, bostadsbrist eller klimatförändringar.
6. Upplever du att stadens nya byggnation speglar stadens historia och identitet?
 - a. Om nej: Anledningen till att den inte gör det? Ex. ekonomi, estetik, funktion?
 - b. På vilket sätt speglar eller speglar den inte stadens historia och identitet? Gärna ett exempel.

Övergång till Kulturarvet i staden

7. Finns det några distinkta kulturarv i staden?
 - a. Hur påverkas ditt arbete av detta kulturarv/hjälp med dessa mig
 - b. Påverkar kulturarvet den fysiska planeringen i staden?
8. Finns det någon plats i Helsingborg som du tycker anknyter speciellt till "den ursprungliga staden"?
 - a. Vad får dig att tänka på den?
 - b. Finns det andra platser i staden som påminner om den?
 - c. Tycker ni att den är viktig för stadens identitet?
 - d. Varför/ varför inte?
9. På vilket sätt arbetar Helsingborg med att använda och bevara stadens kulturarv?
10. Finns det några praktiska exempel?
 - a. Rivning/ombyggnad/bevarande av historiska byggnader eller platser
 - i. Exempelvis the Tivoli
 - b. Finns det exempel på äldre områden som genomgått förnyelse?
11. Arbetar Helsingborg med förtätning och urbaniseringspolicy?
 - a. Påverkas denna utveckling och arbetet med kulturarv av varandra?
 - b. Hur prioriterar staden vad som är viktigast?
12. Det finns en rörelse, arkitektupproret, som aktivt motsätter sig ny modernistisk arkitektur och hyllar en äldre "klassisk" stil. Upplever du något liknande motstånd i Helsingborg?
 - a. Vid nybyggnation med mera
 - b. Är medborgarnas nostalgi och tillhörighetskänsla något man tar hänsyn till i den fysiska planeringen?